

مناقیان افندیك

النجی سنه دوریه سی

یادکاری

۱۳۲۸
سنه



Երջան Կարօսան



Մինակա

Երեսնամյա

Jubilee

1912

համեստ
իրադրություն

Արթուր
Գամպ

Երեսնամյա

Հայ-Ներսիսյան
Գ. Գալստյան

Կր. Գալստյան

2. 11. 937

Զ. Մարտի

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆԻ

ԾՆԵԱԼ ՊԱԼԱԹ

1839



Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

իր բեմական գործունեության Յիսնամեակին

1857—1912



Հայագրական ԱՐՇԱԿ ԿԱՐՈՅԱՆ Կ. Պոլիս

1912

Hayat hikoyesi:

Martiros Minakyan'ın

Balat dəjəmləri

1839

Səhnə Hayatının
Elliinci ildə Yılı Həyatı

1957-1912

Arşak Garoyan vətəni
İstanbul

1912

not:

Ermenice metninin altındakı ləvazim:

H. O.

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

(ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԵՆԱԿՅԱՆԻ

(ԾՆԵԱԼ ՊԱԼԱԹ

1839

Ի ՅԻԾԱՏԱԿ

իր բեմական գործունեության Յիսուսականին

1857—1912

Տպագրությունը ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ Կ. ՊՈԼԻՆ

1912

Ստանդարտ Երկրորդ
Գ. Գրադարան

Գրադարան

2. 11. 1937

Զ. Մ. Բ.

Տոմար հարցեր .
K. Kabaqyan'a
hətiyə .

Yervant Ser...

2. 11. 1937
İstanbul

not:

Ermenicesini dərs
okutmuş kişi:

Viktor Zurikoğlu

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆ

Մնակեան՝ 1839 թուականին ծնած ու Պալաթի Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին մկրտուած է: Կնքանայրը, ո՞վ գիտէ ո՞ր պարզութիւնով, կարծես գուշակելով Մնակեանի կեանքին ապագայ նահատակութիւնը, գալիս ի ծնէ մկրտեր է ՄԱՐՏԻՐՈՍ անունով:

Մնակեանի ծնողքը՝ աղքատ դասակարգի ընտանիք մը, քիչ ժամանակ վերջ մը փոխադրուին Սաադիւղ: Հոն Մնակեան կը մանէ Ներսէսեան վարժարանը, և իբրեւ պարտաճանաչ տղայ, իր աղքատ ծնողաց բեռ չըլլալու համար, դպրոցի ժամերէն դուրս, առաւել իրիկուն, իր հօրը գործին ալ կ'օգնէր, անոր կարած բանթալօններուն կոճակները կարելով: Զը մոռնանք ըսել թէ Մնակեանի հայրը զինուորական զերծակ էր: Մարտիրոս Մնակեան իր մօրն ալ կ'օգնէր իրիկունները տան համար պէտք եղած ջուրը կրելով:

Այդ շրջանին Սաադիւղի Ներսէսեան, Սամաթիոյ Սահակեան և Սկիւտարի ձեռնարան վարժարաններուն ոսկեղինիկ դարն էր:

Մարտիրոս Մնակեան իր նախակրթութիւնը ստացած է Տիրացու Կուզ Կարապետէն, որ դեռ ուրիշ չափ մը նշանաւոր անձնաւորութիւններու ձեռքը ուսման բանալին տուած է. ինչպէս Վարժապետեաններ, Պէրպէրեաններ, Լեն. Լեն.:

Ուշիմ ու յաջողակ տղայ, Մնակեան շատ շուտով ծաղկոցէն կ'անցնի ուսումնարան սրահը, և իր աշխատասիրութեամբ բոլոր դասատուներուն համակրանքին արժանի կ'ըլլայ. մանաւանդ Ներսէսեան վարժարանի տեսուչ՝ Լուսահոգի Պատուելի Թորոս Զօրահան Սե. Նեկայամով(*) մասնաւոր գուրգուրանք ու համակրութիւն մը ունեցած է դէպի իր այս աշխատասէր աշակերտը, այնպէս որ ամէն տարի Ս. Մնակեան և Ս. Զատիկ առթիւ, Մնակեան իր երկու ձեռքը նոր հագուստ կ'ստանար իր տեսուչէն: Արդէն դպրոցական պիտոյքը և ցերեկուան ճաշն անգամ վարժարանէն կը հոգացուէր:

Կաղանդի օր մը՝ Մնակեան, հակառակ որ ինք ոչինչ ունէր իր Պատուելի Թորոսին նուէր տալիք, ըսա իր սովորութեան, ամէնէն առաջ փութացած էր աջահամբոյցի: Թորոս Պատուելի կ'ըսէ «աղայ, քիչ մը ետքը եկուր, տակաւին սիֆրան չունիմ»,

(*) Պատուելի Թորոս շեմ սիրող մը ըլլալով փիլիսոփայութեան գիւետեցի կը կարգաւ Հոովմայեցի Գաբրիէլ Սեմեկայի փիլիսոփայական երկերը:

Մնակեանի ծնողքը սաստիկ ձանձրացած չքաւորութենէ և դիւրեմք չըջապատող — աղքատի հարստութենէ — զաւակներէ, գէթ շարժական երկու օխտ հաց օգտուելու համար, տաններէք տարեկանին կը հանեն զինքը դպրոցէն, և աշակերտութեան կուտան իրենց դրացիներէն, Այվան Սէրայ աշխատող, տէյրմէնճի Մանուկ ալայի քով: Մնակեան այսպէս երկու ամիսի չափ շարունակելէ վերջ, առաւել մը բարեպաշտութիւնը կը բռնէ ու եկեղեցի կը մանէ, դէմքն ու ձեռքերը մուրտ, կրնակը անեմ կէօսիլի մը, գլուխը մուրտ ֆէս մը, վերջապէս այնքան գէշ վիճակի մէջ որ, ամօթէն չը համարձակիր տաճար մտնել ու զաւթը կը կենայ: Պատուելի Զօրահան, տեսնելով Մնակեանը այդ անտանելի վիճակին մէջ, իսկոյն քովը կը մօտենայ ու կը հարցնէ, «Ծօ՛ Մարտիկ, այդ ի՞նչ վրայ գլուխ է. դուն ո՞ւր ես»: Մարտիրոս Մնակեան այնքան յուզիչ կերպով կը նկարագրէ իր վիճակը, որ Պատուելի Զօրահան բղձկելով, կը բռնէ Մնակեանի ձեռքէն և ուղղակի Աղանկուր քով տանելով կ'ըսէ՝ «Աղաներ, այս աղան բուռական յաջողակ տղայ մըն է, ապագային բան մը ըլլալ կը խոստանայ, աղքատութեան պատճառով զըրկուսի դատապարտուած է. այս աղան ազատեցէք»: Իսկոյն Պուռուսըզեան Եղբարք Յակոբ և Յովհաննէս, Հովուեան կամ Էքմէքճիպաշեան Պետրոս (այդ Սաչիկ էֆ. Հովուեանի, այժմ փաստաբան Աղբրանուպոլսի մէջ) կ'ստանձնեն գործը, և ժամկոչին միջոցաւ կը կանչեն Մնակեանի ծնողքը, և նախական պզտիկ օգնութիւն մը խոստանալով, Մարտիրոսը կ'առնեն իրենց պաշտպանութեան տակ և ամիջապէս կը զրկեն զայն բաղնիք. հագուստ ու ձերմակեղեններ կ'առնուին, և Մնակեան այդ օրէն կ'ըլլայ Հովուեաններու պաշտպանեալը, Հովուեան Սաչիկ էֆէնդիի գրեթէ եղբայրացի: Երբեք հետ արդէն դասակից, կ'ըլլայ նաեւ անոր բաղդակիցը:

Մնակեան ցարդ միշտ երախտագիտութեամբ կը յիշէ իր փրկիչ — բարերարը:

Մնակեան՝ արդէն աշխատասէր, այդ թուականէն կ'սկսի ա՛լ աւելի եռանդով աշխատել իր ուսման: Մնակեան իր բոլոր դասերուն մէջ միշտ յաջող, մասնաւորաբար առաջնութիւն չահած էր մա-

թէմաթիքի ճիւղերուն մէջ : Ուսումնարանի առաջին դասարանին մէջ, Մնակեան և Մկրտիչ Վարժապետեան (եղբայր Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքի) չափազիտական այն աեսակ կնճռոտ խընդերներ կը լուծէին որ երբեմն ուսուցիչներն սնդամ մէջէն չէին կրնար ելլել : Երկուքն ալ ջերմ չափազէտներ, մըզլաւանները ձեռքերնին, շարունակ խառնուելի չըջակայ լեռները կը չափէին, թիթեղնանով մեքենաներ կը շինէին :

Այսպէս հինգ տարի շարունակելէ վերջ, Մնակեանի պաշտպաններէն երկուքը կը մեռնին, երրորդը նիւթական ձախորդութեան կը մատնուի : Բայց Մնակեան արդէն փրկուած էր : Իր անխնայ աշխատութեամբ ամբարած ուսման չնարհել, փոքրիկ դուստրի մը փոխաբէն սկսած էր վարժարանին մէջ իբրեւ կրկնիչ - ուսուցիչ դասախօսել : մէկ երկու թաղերու ալ այցելու դասախօս էր :

Ճիշտ այդ միջոցներուն վարժարաններու մէջ սկսած էր թատերական եռանդ մը տրծարծուիլ : Շատ մը թաղային վարժարաններու մէջ տղաք պզտիկ ներկայացումներ կը սարքէին, մասնաւոր հանդէսներու առթիւ : Առաջին օրինակը տուած էին Միջագիւղի Հայ-Հռոմէական վարժարանի ուսուցիչներն ու ուսանողները, առաջնորդութեամբ Պէշիքթաշեանի և իր ընկերը Բեքէ Անտօն Վարժապետի : Ներկայացուած խաղերն էին Պէշիքթաշեանի սղերգութիւններէն Արշակ Բ., Կոռնակ, Էն. Էն. : Դարձեալ Միջագիւղ Ազգ. վարժարանին մէջ երեկոյթներ կը սարքէին Թովմաս Պետեանց և ընկերները :

Բեմը սիրողներու այս խումբը կը կազմէին, Պետրոս Մաղաթեան, Զամալըրճեան, միակ դերասանուհի Էքշեանի քեներն՝ Օր. Յաննի, առաջնորդութեամբ Ստեփան Էքշեանի : Ծանօթ գրադէտ Սրապիոն Հէքիմեան ևս կ'օգնէր սոյն ներկայացումներուն :

Այս խումբը, որ առաջին անգամ Թրքերէն լեզուաւ Երջանկայիշատակ Սուլթան Մէճիտ Կայսեր ներկայութեան ներկայացուց «Տօն Կրեկօրի» գօմէտին 3 տարար, և «Ստուն Դըլլըն» ֆարս մէկ արար, ընդունելութեան չ'արժանացաւ :

Միւսնոյն ատեն Գուգիւռնճուքի Ազգ. վարժարանին մէջ ներկայացումներ կը սարքէին Պապահան եղբարք, Սիւսակ և ուրիշներ :

Սաադիւղի Ներսէսեան վարժարանին մէջ Մնակեան, Թիւլպէնտճեան եղբարք և ուրիշներ : Այս խումբը իրեն դերուստոյ ունէր Գարեգին Զարիարտճեան : Կը ներկայացնէին Միլզա Վանանդեցիի (Զմիւռնիացի) երկերը, Միհրդատ, Էն. Էն. :

1857ին Բերայի արուեստասէրները կը պատրաստէին Իտալերէնէ թարգմանուած Աքիսոսեմ ողբերգութիւնը, որուն մէջ աղջկան դեր մը կար՝ Կեսիրա, բայց դերասանուհի չկար : Մնակեան կը հրաւիրուի ստանձնել սոյն դերը : Փորձերը կը կատարուին, և վերջապէս Բերա Նաում թատրոնին մէջ, Մնակեան ճիշտ 1857ին առաջին անգամ ըլլալով, իբր դերասանական խումբի անդամ, իր Անթիօնիկ ներկայացումը կուտայ, և առաջին անգամ ըլլալով իբր դերասան ստք կը կոխէ բեմ :

Մնակեան՝ իր դերասանուհիի դերին՝ Կեսիրաի մէջ, երկար կեղծամ, Ռօսէն Ֆիսքան հագած, կազմ ու պատրաստ է : Վարագոյրը կը բացուի : Բեմ մանելու կարգը Մնակեանինն է : Աքիսոսեմ՝ այսինքն Էքշեան բեմը կ'սպասէ, և Մնակեան իբր կրտսեր աղջիկը, «Հայր իմ» ըսելով դէպի Էքշեան պիտի վազէ : Բայց Մնակեան գոլիսին մէջ անշարժ, քարոցած մնացած է : Էքշեան բեմէն աչք կ'ընէ, Մաղաթեան «չուտ ե՛լ» կ'ըսէ, բայց անօգուտ : Մնակեան անշարժ ու խուլ է : Մաղաթեան ճարահատ ահազին կից մը կուտայ Մնակեանի ետեւին, և Մնակեան ինքզինքը բեմին վրայ կը գտնէ և առանց զգուրու, «Հայր իմ» պոռալով կը փաթթուի Էքշեանի :

Այդ վայրկեանին կը պատուի Մնակեանի երեսին քօղը, և Մնակեան այլևս Անթիօն մը եղած էր :

Այդ նշանաւոր օրը ուրիշ միջադէպ մը ևս :

Թատերախաղին համեմատ, Աքիսոսեմ՝ երրորդ արարին, իր ոգաննած աղջկան գերեզմանին մէջ կը մտնէ, թշնամոյն սաղմը իր աղջկան արդանդին մէջ վնասուելու համար, և յետոյ խելագարած դուրս պիտի գայ : Գերեզմանին մէջ մնացած երկու երեք տեսիլի միջոցին, Էքշեան կը նեղանայ և կ'ուզէ սիկառ մը ծխել ու մօրուքը կը հանէ : Յանկարծ կը զիտէ որ իր ժամանակն է : աճապարանքէն կը մոռնայ մօրուքը անցնել և առանց մօրուքի բեմ կը վազէ :

Բառաւիթի շարաճճիները կ'սկսին՝ «Ախսո՛ւ, Արիստոտէմ ցաւէն Ժօրուքը փետտեր է» պոռալ :

Նաումի թատրոնը՝ Բերա Կալաթա Սէրայի մօտ այժմու Խրիսթաքի բաւաժին տեղն էր :

Այս թատրոնին տէրն էր Դամասկոսցի Հոովմէական Արաք մը Նաում անուն, որ որոշ ժամանակամիջոցի մը համար առանձնաշնորհեալ էր, և Սուլթան Մէճիտ Կայսեր օրով ու է լեզուով ուրիշ ոչ մէկ թատրոն կրնար հիմնուիլ Պոլսոյ մէջ :

Նաում՝ Իտալական օբէրայի ամենաընտիր խումբերը կը հրաւի-

րէր Պոլիս, և մեծ ու ընտիր օրերաներ կը ներայայտէին. ինչպէս Թրավարօքէ, Թրավիարօ, Ուն Պալօ Ին Մաւեհա, Էն. Էն. Ամէն տարի թատերական շրջանին մէկ անգամ Սուլթան Մէճիտ Կայսրը իր Կայսերական ներկայութեամբ կը պատուէր խումբը:

Արխանսեմի սոյն ներկայացման յաջորդ առաւել ջոշ դերասանները կը հաւաքուին, հին Լիւքսեմպուրկի սրահը, հաշիւ տեսնելու: Մնական, երկար սպասումներէ վերջ, Մաղաքեանի միջոցաւ կ'ստանայ իր բաժինը, պզկնձ դրամ հինգ հարիւր դրուշ, առաքակ մը լեցուն դրամ: Մնական իր հարստութիւնը չալկած կը հասնի խաղիւղ, և կ'սկսի իր երեւակայութեան մէջ մեծցնել դերասանութիւնը: Ինչ շահաւոր գործ. մէկ գիշերուան մէջ հինգ հարիւր դրուշ: Մնականի ախորժակը այնչափ սրուած ու բացուած էր որ ա'լ վերջնականապէս իր մտքին մէջ վճռած էր իր առաքարէզը, Դերսուսեմի:

Ճիշտ նոյն միջոցին Ալթունեան եղբարք Խապիւղ Ներսէսեան վարժարանի ետեւի փողոցին մէջ կը կանգնեն թատրոն մը, Խապիւղ-ցի երկուստեքուն համար:

Իբրեւ դերասան և դերուսոյց կը հրաւիրուին նաև Բերայի խումբէն Էքշեան և Մաղաքեան:

Առաջին խաղէն Միթիարեաններու երկերէն «Անիծեալ Ընտանիք» անուն կատակերգութիւնը, հինգ արար: Թատրոնը լեցուած էր հոծ բազմութեամբ: Ամիրաներէն Ճանիկ և Կէլկէլեաններ ներկայ: Ամէն կերպով փայլուն և յաջող երեկոյթ մը: Բայց երկրորդ ներկայացումը անկարելի կը դառնայ, որովհետեւ Նաուա դատ բացած էր: Մէկ քանի շաբաթ դադարէ վերջ, օր մը հրէջ պալլաքաներ, պաշտօնական մարմնի մը առաջնորդութեամբ քարուքանդ կ'ընեն թատրոնը:

Ալթունեան եղբարք առանց վնասելու, սոյն դէպքէն ճիշտ երկու տարի վերջ, 1859ին, ա'լ աւելի եռանդով ու լրջօրէն կը փութին դարձին, և այս անգամ Բերա Նաուա թատրոնին կից, այժմ Թօգաթիեանի շէնքին տեղ, կը հիմնեն «Արեւելեան» անուն Հայ թատրոնը, ընկերակցութեամբ Մէրէմդուլիներու, Գրիգորիկ Խուրտաճեանի, Աբրահամ Նարինեանի, Գրիգոր Ֆրէնկեանի, և Ռուբէն Հիւսէյինճեանի:

Խապիւղէն իբր դերասան կը հրաւիրուին Մնական, Փասուկ-հաճեան և Սէտէֆճեան. Բերայէն՝ Էքշեան, Մաղաքեան, Պէրլեան, Թրեանց, Ջերաշի, Լճեցի. իբրեւ դերասանուհի՝ Տրապիկցի

Պ. Անուշեանի խօսեցեալը՝ Պոլսեցի Օր. Արուսեակ Պէզիրճեան և քոյրը Աղաւնի, և քիչ յետոյ ալ Օր. Եպրոս Կէօմրիւկճեան, Դերսուսեց՝ Խալաքի ծերունի դերասանապետ Պ. Ասթի:

Առաջին ներկայացում՝ «Երկու Յիսնապետներ», արամ երեք արար և «Բուկչինկա կամ Տերլ Ծառայ» Ծառայ Տեր անուն մէկ արար զաւեշտը:

Մնական ինք կը պատմէ թէ՛ թեւերու կամ բազուկներու ինչ ահագին շարժումներ, ինչ այլանշակ քայլեր ունէին այն ատեն իրենք: «Սարսափահար հայեացքներ կը նէտէինք իրարու, կ'ըսէ. որոտածայն կ'ոռնայինք. կ'երգէինք և ոչ թէ կը խօսէինք. բերանս իսկ կը խօսէր, դէմքերնս չէր խօսեր. կը խօսէինք և ոչ թէ կը խաղայինք»:

Ծերունի դերասանապետն Ասթի, երկարատեւ ու համբերատար յոգնութեամբ, դերասաններու թեւերը կապելով, քայլերնին ուղղելու համար բեմին վրայ կաւիճով ճամբաներ գծելով, կրցած է քիչ շատ կարգի բերել այս ինքնաբերական դերասաններու խումբը: Հապա Հայիւրէն լեզուն ո'րչափ դժուար կը հնչէր Խալաքի վարպետին ակունջին: Շատ անգամ խեղճ ծերունին կ'աղաչէր որ քիչ մը քաղցր արտասանեն բառերը: Անգամ մը Լճեցի դերի մը մէջ, «Եւ բարկութիւնէն ինքզինքը զարկաւ» կ'ըսէ. Խալաքի վարպետը ականջները գոցելով կը հարցնէ յանկարծ՝ «Գօզա է գուխքօ զինկը զանկը»:

Այսպէս անխոնջ աշխատութեամբ օրեր ամիսներ կ'անցնին: Ալթունեան եղբարք, Թէրզեան, Թլլեան հեղինակութիւններ և թարգմանութիւններ կը տեղացնեն, և խումբը սկսած էր հետզհետէ մեծ համակրութիւն շահիլ հանրութիւնէն, այնպէս որ ամէն ներկայացման, Պոլսոյ ամէն թաղերէն, Գումգարուէն, Սամաթիայէն խումբ բազմութիւն մը Բերա կը դիմէր, և ներկայացումի աւարտելուն՝ վերադարձողներու լապտերները աստեղային կամար մը կը կազմէին ճամբուն վրայ:

1859-1860ի թատերական եղանակը լրացած և ամառը եկած էր: Խումբը դարձեալ ամիսով էր, որովհետեւ ամառուան մէջ, դերասանները կէս ամսականով փորձ ընելու պարտաւոր էին: Պատմական հազուադէպութեամբ, կաս կարաթիներու համար, ահագին գումարներ կը ծախսուէին:

Իրենց արուեստի գիտակցութեամբ, Օրիորդ Արուսեակ, Մնական, Էքշեան, Մաղաքեան, Յովհ. Աճէմեան թատերասէրներու պաշտելի դարձած էին այլևս. իսկ Պէրլեան, Փասուկեան,

Թրեանց, Զերաճի, Լճեցի, Միրասեփեան, Օր. Աղաւնի և Օր. Կէօմարեւոյն այդ աստղերուն չուրջը դարձող մոլորակներն էին :

Վիկթոր Զիւկոյի փայլուն ժամանակն էր, և խումբը մեծաւ մասամբ կը ներկայացնէր Զիւկոյի գործերէն՝ «Աննէօ Մալիքիէի», «Լիւբէս Պօրնիա» Շիլլէրի «Աւազակներ» Պէշիքթաշեանի երկերը, Սրապիոն Հէքիմեանի «Հարմակ Աւսեմ»ը, Թէրզեանի «Սանդուխտ»ը :

Մնականցարդ հոգիի թրթռացումով կը յիշէ, «Լիւբէս Պօրնիա»-ի մէջ «ձեմարտ»ի, «Աննէօ»-ի մէջ «Խօսօլֆօ»-ի դերերը, զորս այնքան յաջողութեամբ կը ներկայացնէր ինք :

1860ին, Արեւելեան Հայ թատրոնի երկրորդ շրջանը սկսելուն, խումբին վրայ աւելցած էին Տովմեան և Տիկին Մարիամ Մալիքիան : Այս շրջանին վերջերք իբրեւ յիշատակելի միջադէպ, Մնական կը պատմէ հետեւեալ դէպքը : Գիշեր մը խումբը պիտի ներկայացնէր «Նեյի Աւարակը» : Այդ միջոցներուն ազդ. շրջանակներու մէջ տահազին իրարանցում մը կար Հասունեան և Անթիհասունեան խնդրոյն չուրջ : Դարձեալ այն միջոցներուն էր որ դեռ նոր սկսուած էր երգուիլ Պէշիքթաշեանի «Եղբայր եմք մենք» երգը, և մեծ ջանքեր կ'ըլլային, թատերական գործունէութեան միջոցաւ, Լուսաւորչական և Հոռովմէական Հայոց միջեւ մերձեցում մը յառաջ բերել : «Նեյի Աւարակը»-ին վերջնութեւր վարագոյրին, յանկարծ դուրս կը նետուի Էքչեան, որուն համար կ'ըսուէր թէ վարձուած էր Հասունէն, և կ'սկսի աղաղակել՝ «Գեմ կարող անօթի աշխատիլ, այս մարդիկը մեզի հացի ստակ ալ չեն տար» : Հասարակութեան մէջէն մեծամեծներ ներս կը վազեն, կը խոստանան, կը համոզեն, և ներկայացումը մը կ'աւարտի : Բայց որովհետեւ սոյն ներկայացումը 1860-61ի շրջանին վերջին ներկայացումն էր, հետեւեալ օրը թատրոնը կը փակուի, և անօրէնը կը վերջացնէ իր գործունէութիւնը :

Արդէն Թատերական շրջանը աւարտած և սմառը հասած ըլլալով, Մաղաքեան կը գաւորի խումբէն և գարձեալ կ'սկսի իր խաղալիկ կեանքին կօշկակարութեան մէջ : Իսկ Ֆապեկաշեանը՝ Մնական, Էքչեան, Աճէմեան, Ֆասուլեան, Թրեանց, Միրասեփեան, Լճեցի, Զէրաճի, Սէտէֆեան, Օր. Արուսեակ, քոյրը Օր. Աղաւնի, Տիկ. Պայծառ և ուրիշներ կը հրաւիրուին Զմիւռնիա, Հայ Վասպուրական թատրոնին մէջ շրջան մը բոլորելու, ուր տեղւոյն Հայ երիտասարդութիւնը արդէն կը ներկայացնէր Միրզա Վանանդեցիի ողբերգութիւնները :

Խումբը նախապէս փառաւոր յաջողութեամբ մը կը պատկուի, բայց վերջը Պոնապական ինդուստրիալ մը պատճառով կը կորսնցնէ իր վիճակը :

Մնականի կեանքին զաւեշտալի մէկ պատկերն ալ հոս կը պարզուի : 1861-62ի Զմիւռնիոյ սոյն թատերական շրջանի միջոցին Պրն. Սեփոն Պէշիքեան համբաւաւոր նկարիչը՝ Զմիւռնիոյ նորաչէն եկեղեցւոյն խաչկալը կը պատրաստէր : Պրն. Պէշիքեան կը սիրահարուի Օր. Արուսեակի : Մնական ալ իր կարգին կը սիրահարուի Օր. Արուսեակի քրոջ՝ Օր. Աղաւնիի : Մնական կը նախանձի Օր. Արուսեակի՝ Պէշիքեանի հանդէպ տաժած բուռն սէրէն, և կ'ուզէ որ Օր. Աղաւնի ալ գինքը նոյնպէս ջերմօրէն սիրէ, բայց քրորդը անտարբեր, մեքալիֆ անգամ չտար Մնականի սիրոյն : Խումբը արդէն իր վարկը կորսնցուցած, տակաւ կ'սկսի ցրուիլ, և նիւթապէս կարողները ինքզինքնին շոգենաւ կը նետեն Պոլիս դառնալու, իսկ անկարողները Զմիւռնիոյ փողոցները կ'սկսին չափչփել : Մնական՝ օրիորդին սէրէն յուսահատած, վրիժառութեան համար կը մտադրէ անոր խաղ մը խաղալ : Գիշեր մը Մնական, Թրեանց, Սէտէֆեան և խումբին համակիրներէն Զմիւռնիոյ վաճառական Ստեփան աղա, որ «երեւելի» րաւը շատ գործածելուն, խումբին անդամները զայն երեւելի Ստեփան աղա կը կանչեն, Զմիւռնիոյ Զալկըճ Պաշի կոչուած թաղը գլխնաւուն մը նստած կը զուարճանան : Խօսակցութիւնը յանկարծ սիրոյ վրայ կը դառնայ և Մնական կ'սկսի իբր թէ յուսահատական խօսքեր ընել, և այնչափ լաւ կը կատարէ իր դերը որ քովիները կը հաւատան ու կ'սկսին Մնականը միտիմաբել : Մնական յուսահատութեան վերջին աստիճանին հասած, սիկատի թուղթով զրոյանը պահած ծխախոտի փոշին կը հանէ ու իր գինիի գաւաթին մէջ պարպելով կ'ըսէ. «Մնաք բարեւ, բարեկամներս. գացէք ըսէք այդ աղջկան որ Մնական իրեն համար անձնասպան եղաւ» և անմիջապէս գինին կը խմէ : Քովիները իսկոյն ձեռքերէն կը բռնեն, Մնական թունաւորութեամբ տանջանքներ ու խիթեր կը կեղծէ, խեղճ Ստեփան աղա շփոթած, իսկոյն զիմացի խանութէն թաս մը մածուն կը հասցնէ, Թրեանց կզակները կը բանայ և Սէտէֆեան դղալով բերանն ի վար մածուն կը լեցնէ : Խանութի պանը որ իր քով Մնականի լուսանկարը ունէր, սարսափահար կը պատռէ զայն, և «այս տղան շուտ տուն տարէք խանութէս» կը պոռայ : Ընկերները կառքով մը զայն տուն կը փոխադրեն, և Մնականի սենեկակիցը Պէշեան սոսկումով քուռէն կ'արթննայ, և եղեւ-

լուծեան տեղեկանալով, խոյն բժշկի կը վազէ, երեւելի Ստեփան աղա ալ Օր. Ազաւնի տունը: Պէնկեան՝ բժիշկը, իսկ Ստեփան աղա՝ Օր. Ազաւնին կը բերեն: Ֆրանսացի բժիշկը, պզտիկ քննութենէ մը վերջ, խնդիրը կռահելով, Միակեանի ականջն ի վար կ'ըսէ՝ «Vous avez mangé du poisson ou bien du poison?» Միակեան կը խնդրէ բժիշկէն որ լսէ: Բժիշկը պարզ գործիք մը գրելով այցելագիրը կ'առնէ ու կը մեկնի: Իսկ Օր. Ազաւնի անտարբեր նայուածք մը կը յառէ Միակեանի երեսին, և չարածճիօրէն կ'ըսէ կամայ մը, «Ես այս տեսակ չատե՛րը տեսած եմ» ու կը մեկնի: Միակեան կը մնայ ամենակատարեալ խայտառակութեան մէջ:

Վերջապէս խուճիւն մնացեալ անդամներն ալ, ամենակատարեալ գոգոզութեամբ, ու և է միջոցով կը դառնան Պոլիս: Միակեան և ընկերները նիւթական այնքան նեղ կացութեան մասնուած օրեր անցուցած են որ, ժամանակ եղած է որ իրենց տանտիրոջ հացէն դողցած ու կշառցած են: Բայց նիւթական այս անպաշտօնութիւնները դարձեալ վնասեցուցած չէ զիրենք, որովհետեւ առուեսի սեքը կը վառէր իրենց մէջ և այժմ կուտար անոնց:

Խուճիւն Զմիւռնիայէն ամբողջովին Պոլիս հասնելուն, Արեւելեան թատրոնի այն չրջանի վարձակալը Սրապիոն Հէփիոնեան կը հրաւիրէ զիրենք ներկայացումներ տալ, և խուճիւն 1863—64 չրջան մը կը բալորէ հոն: Այս ժամանակներուն Էքզեան ալլիւս հեռացած էր խուճիւն, Թրեանց Զմիւռնիա մնացած և յետոյ ամուսնացած էր: Ջէրալդի՝ Ապտուլլահ եղբորը գործին մտած, և Ֆասուլիան հեռացած ամուսնանալով Օր. Պայծառի հետ, Ռուսիա Նախիջևան մեկնած էր: Նախորդ խուճիւն մնացած էին Միակեան և Պէնկեան, որոնց եկած միտցած էին Ազաւնեան, Յակոբ Վարդուկեան, Գարապաշեան քոյրեր Օրիորդք Արաքսի և Ազաւնի Զիլինկիրեան (այժմ Տկն Պիննէմէհեան) և Տիգրան Սանճաղհեան:

Այս չրջանին խուճիւն ամէնէն յաղթական խաղն էր Հէփիոնեանի գլուխ գործողը՝ «Աղամ եւա» տաղաչափական և «Հարմակ Աւսիս» արձակ ողբերգութիւնները: Հասարակութիւնը կործան սաւառած էր թատրոնէն, և կալն ի կալը կը վերջնայ այդ թատերական եղանակը: Կր վաճուի Արեւելեան թատրոնը, և Մ. Մանաս, մականուանեալ Քիթ, որ արդէն շատոնց քիթը խոթաց էր թատրոնի գործին մէջ, իր բերած երկու վտարիներով, «Ջաղաղապնիս Աղջիկը» և «Բամբա», կը վարձէ թատրոնը, և կ'անուանէ զայն Théâtre Français,

Հեռեկալ ձմեռ, 1864 — 65, այլեւ ֆրանսական օրէրէթներ կը ներկայացուէին: Իսկ Վարդուկեան ընկերակցութեամբ Պէնկեանի և Գարապաշեան քոյրերու, մերթ ներկայացումներ կը սարքէին, մանաւանդ ամուր, Ակիւտար Պողլար Պաշի Ազիլիէ ըսուած թատրոնին մէջ: Միակեան թատերական այս տարտամ վիճակէն ճարահատած, կը վերսկսի իր նախկին պաշտօնին՝ ուսուցչութեան: Իրեւ չափագիտութեան ուսուցիչ կ'այցելէր էյուպ Ս. Եղիաթալը, Կէտիկ Փաշա և Աղզ. Հիւսնէֆանոց, Մնակեան մականունը փոխած Թէստիհեանի, որովհետեւ եթէ իմացուեր որ Միակեան՝ դերասան պօզմապի է, տարակոյս չկար թէ խարաղանով կը վառտէին զայն: Այսպէս տարի մը չափ կ'անցնի:

Կեսարիոյ մէջ աղջկանց վարժարան մը հաստատելու նպատակով, Կեսարացի Մանուկեան եղբորը նախաձեռնութեամբ կազմուած էր Արամեան ընկերութիւնը: Ուսուցիչ մը և ուսուցչուհի մը պէտք էր: Մանուկեաններու տան մասնաւոր ուսուցիչ Պ. Նիկանովի միջոցաւ՝ Միակեանի կ'առաջարկուի սոյն պաշտօնը, պայմանաւ որ ուսուցչուհի մը հետ ամուսնանայ, հետը տանելու համար: Այս պայմանը շատ ծանր կուգայ Միակեանի, բայց Լուսաւոգի Վարժապետեան Ներսէս Սրապանի յորդորանօք, Միակեան կ'ընդունի առաջարկը և 1865 հոկտեմբեր 21ին, 27 տարեկանին, կ'ամուսնանայ Սկիւտարէն վարժուհի Օր. Իմաստուհիի հետ, և տանընթաց օր վերջ նորապսակ ուսուցիչ ամուր կը մեկնի դէպի Կեսարիա: Միակեան երկու տարի շատ արգելանքներ պաշտօնավարութիւն մը ունեցած է Կեսարիոյ Աղզ. վարժարաններուն մէջ: Ութը տանց չափ ալ Եօզլասա գտնուած, և իր վարչական ու համոզելու կարողութեամբ, կրցած է անդունջ աղզ. վարժարանները ու եկամուսնները ազատել բռնաւոր մեծ աղայի մը ձեռքէն, և վարժարանները բարեկարգելէ վերջ, դարձեալ կը դառնայ Կեսարիա: Միակեան թէեւ իր պաշտելի ասպարէզէն՝ բնմէն հեռացած, բայց հուշով ու մտքով միշտ անոր հետ էր, ու պոլսական թերթերու մէջ միշտ թատերական լուրեր կը փնտռէ:

Վարդուկեան իր գործը կը շարունակէր Պոլսոյ մէջ: Կարապետ Էֆէնտի Փափաղեան անուն անձնաւորութիւն մը խորհուրդ կուտայ Վարդուկեանի՝ միայն Հայերէնով չբաւականանալ, և Թուրքերէն ներկայացումներ սարքել: Վարդուկեան կը համոզուի և առաջին անգամ ըլլալով, երկար յոգնութիւններէ վերջ, կը ներկայացուի յիշեալ Կարապետ Էֆ. Փափաղեանի Թուրքերէնի թարգմանած Չեղար Պորհիան: Թուրք տարրը կ'սկսի սիրել թատրոնը, և հետզհետէ

կ'սկսին թարգմանուիլ ուրիշ բիւշներ: Թուրք դերասաններ կը մըտ-
նեն գործին մէջ, ինչպէս Անմէտ Նէճիպ, Պէօյլէք Իսմայիլ, եղբայրը
Համիտ և ուրիշներ: Հայ դերասաններու Թրքերէն արտասանութիւնը
ուղղելու համար մեծամեծ ջանքեր կ'ըլլան. և վերջապէս կը վար-
ձուի Կէտիկ Փաշայի թատրոնը, որուն տեղը կը վերաբերէր Աբրահամ
փաշայի, և որ մասնաւորաբար Սուլթան Մէճիտ Կայսեր հրամանաւ
շինուած էր իբր Սիրք Սուլթի խումբին համար (*):

Թուրք զբաղէտներ կը մօտենան գործին, ինչպէս՝ Քէմալ Պէյ,
Անմէտ Միթհատ Էֆէնտի, Էպու Զիյա Թէվֆիզ Պէյ, Նուրի Պէյ,
Շաքիր Պէյ (այս Ծաքիր Փաշա), եղբայրը Ակեա՝ Պէյ, Ֆէհմի Պէյ,
Էն, Էն, և Սադեր կը թարգմանուին ու կը գրուին, զոր օրինակ «Աւ-
քան Սիլսուրէ», «Էնեկի Գազա», «Զաւալլը Զօնրզ» ևն. ևն:

Երջանկայիշատակ Սուլթան Ապտիւլ Ազիզ Կայսեր ժամանակն է:
Եպարզօս Այի փաշա և ուրիշ պալատական բարձրաստիճան պաշա-
տարներ կ'սկսին թատրոն յաճախել, և գործին յառաջգիմութեան
համար միջոցներ որոնել: Վարդուխան՝ Այի փաշայի միջոցաւ, ա-
ռանձնաշնորհում մին ալ ձեռք կը ձգէ, որու շնորհիւ տաւր տար-
ուան միջոցին Վարդուխանէ զատ ուրիշ ուէ խումբ չսփտի կազ-
մուէր: Առանձնաշնորհման մէջ միայն կը յիշուին տրամի ու գօմէ-
տին. բայց օրէրէթը դուրս կը թողուի:

Մնակեան՝ Կեսարիոյ մէջ տեղեկանալով այս թատրոնի վերա-
գարդնումին, չուվաններով կը քաշէ իր ուսուցչական պայմանագրին
աւարտիլը, և բանաէ փախածի պէս ինքզինքը կը նետէ Պոլիս:

Յաջորդ օրն իսկ կը հրաւիրուի մասնակցիլ, Օրթագիւլի մէջ,
Պալեան Յակոբ Պէյի հովանաւորութեամբ կազմուած Մաղաքեանի
խումբին: Մնակեան առաջարկը կ'ընդունի, և շնորհիւ Պալեան Յա-
կոբ Պէյի աջակցութեան, շատ փայլուն թատերական եղանակ մը
կ'անցնեն, ուրիշ վերջ Մաղաքեան իր շահելիքը չահած՝ դարձեալ
կը քաշուի Բերա իր խանութը:

Թատերական այս փառաւոր շրջանին մէջ յիշատակելի է Մա-
ղաքեանի՝ իր նպատին համար գրած հրաւիրալիլը, և Պ. Ամպեր-
եանի տուած պատասխանը:

(*) Սուլթան Մէհմեդ Կայսեր հրամանաւ շինուած սոյն բաւերը, այսպիսի
որդույն Ապսիւ Համիի հրամանաւ, հիմնայաստի քանդակեալ հրէշ պալատնի-
ներու ձեւով:

Պ. Մաղաքեանի հրաւիրալիլը՝ զոր հեղինակած էր Պ. Ս.
Թղլեան:

Նպաստելով նպաստելոց,
Կարօտացայ նպաստի.
Նպաստեցէք և նուաստիս
Ի նպաստ Հայ Թատրոնի:

Պրն. Ամպերեանի պատասխանը.

Ցարդ անդադար ընդունելով,
Նպաստելոց տոմսակը.
Կարօտացանք մենք նպաստի,
Մակեցաւ մեր քսակը:

Մաղաքեանի քաշուելէն վերջ, մնացած դերասաններն ու դերա-
սանուհիները կը միանան Վարդուխանի խումբին և կը կազմուի բազ-
մամարդ խումբ մը: Ամուլք Ֆասուլեհաճեան, Անմէտ Նէճիպ՝ Իսմա-
յիլ, Համիտ, Պէյուխան, Յ. Անէմեան, Լճեյի, Գարեգին Ռշտունի,
Թադէոր Նայեան, ինչպէս նաեւ Գարագաշեան քոյրեր, Զուհաճեան
ուրիշ դերասաններ. ինչպէս նաեւ Գարագաշեան քոյրեր, Զուհաճեան
Թէրէզա և Աննիկ քոյրեր, Օր. Հերանոյշ, Օր. Վերթին և Թեֆար
Պաղտատեան, Էայն, Էայն:

Սուլթան Ապտիւլ Ազիզ Կայսեր ժամանակ, չգիտցուի քաղա-
քական ինչ պատճառով, Քէմալ պէյ և ընկերներէն շատերը, Կէտիկ
Փաշայի թատրոնին մէջ ձերբակալուելով աքսորուած էին:

Տարի մը վերջը Ֆասուլեհաճեան չկարենալով հանդուրժիլ Վար-
դուխանի լուծին, և առանձնաշնորհի կապէն ազատելու համար, կը
հաստատէ առանց յուշարարի ներկայացման գրութիւնը, «Թիւլաւր»
կոչուած, և Գօմիք Համաի Էֆէնտիի և ուրիշներու ընկերակցու-
թեամբ կ'սկսի ներկայացումներ տալ Ղալաթիոյ կողմը:

Ժամանակ մը վերջ Ֆասուլեհաճեան դարձեալ կը թողու Պոլիսը,
և իր կնոջ, Օր. Մառի Նուարդի, քոյր Օր. Տիւրքիկի յետոյ Տիւ-
կին Սանճագճեան) և Պ. Աղամեանի հետ կը մեկնի Ռուսիա:

Վարդուխանի խումբին բեմխաւերներն էին այն ատեն Նոյն Հայր
և որդի: Խումբին դերասանները արուեստի մասին շատ ու շատ բան
կը պարտին այս ժրջանի ուսուցիչներուն:

1876ին Պարոնայք Եղիազար Մելիքեան և Զուհաճեան Օբեքեքի
խումբ մը կազմելով, սկսան պատրաստել «Զին Զիջեկի», «Լեպիւպի-

նի Հօրհօր Աղա», «Արիֆին Հիլլեսի» անուն օբեքթները, և նոյն տարւոյն Ռամադանի ամսուան համար, Սպարապետութեան Գրան դիմաց Միսաֆիրյանէի Ասկէրիէի արտուր վարձելով և թատրոնի վերածելով, նիւթական շատ փայլուն յաջողութեամբ մը ներկայացուցները տրուեցան:

Վարդովեան՝ օբեքթի խումբին այս անգին յաջողութենէն ահառելու մասնուած, ինք ալ սկսաւ այդ ճիւղին, «Պէլ էլէն»ով: Բայց այս սկզբունքը Վարդովեանի փորձանքը եղաւ: Քանի շարունակեց օբեքթները, «Մասամ Անկո», «Օրֆե», «Պրիկան», «Ժիփօֆիլէ Ժիփօֆիլա», ևն., ինքն ալ աստիճանաբար կործանեցաւ:

Ռուսական պատերազմէն յետոյ, երբ Ռուսերը Ազրիանուպոլիս եկած էին, Պէնլեան օբեքթներու թարգմանութեան օրինակները և բարժիսիօնները գողցած, Միակեանն ալ հրաւիրելով, կ'երթայ Ազրիանուպոլիս, միասին առնելով Օրֆ. Գարազաշեանները, Օր. Գոհարիկը, Թրեանցը և ուրիշներ: Ասոնցմէ առաջ Ազրիանուպոլիս գացած էին արդէն Օրֆ. Աստղիկ և Սիրանոյշ քոյրերը, Օր. Հրաչեայ, Սիւսիկ և Անամի Ռշտունի:

Վարդովեան թէև ասդին մէկ քանի հոգիով մնացած, դարձեալ գործը կը շարունակէ:

Ազրիանուպոլսէն վերադարձին Միակեան դարձեալ կը միանայ Վարդովեանի, որ կէտիկ Փաշայի թատրոնը թողած ու Տիրէֆէր Սրասի քաղաքը էր:

Բայց տրամաթիք ճիւղը շատ անկեալ վիճակի մէջ էր այլեւս, որովհետեւ Ֆասուլեանի հնարած քիւլապ ճիւղը փայլած, Ապաիներ յառաջ բերած և Թուրք հասարակութեան շատ հաճոյալի դարձած էր: Թատրոնը իր նախկին փայլը կորսնցուցած էր այլեւս:

1879ին Կովկասահայք արդէն սկսած էին Հայ թատրոնի գործունէութեան, և իրենց տեղական ոյժերուն քով Պոլսէն հրաւիրած էին նաեւ Օրֆ. Աստղիկ և Սիրանոյշ քոյրերը և Պ. Աղամեան:

1880ի ամառը՝ Պոլիս կուգայ Տիգրիսի Թատերական մասնախումբի անդամներէն Պ. Արզար Յովհաննէսեանց, արածառաքիչ «Արձագանք» թերթին. և Տիգրիս կը հրաւիրէ Միակեանը, Տիկին Հրաչեայի և Գարազաշեան քոյրերուն հետ, որով Տրիփոլիս իր տեղական ու Պոլսական ուժերովը կ'ունենայ զօրաւոր խումբ մը. արդարեւ նախանձելի գործ: Թատրոնին տնօրէնութիւնը կը վաբէր իշխան Ամատունի:

Կովկասի թատերասէր հայութիւնը, ամէն մասամբ չափազանց

խստապահանջ, քիչով չի գոհացող, կը փոփաքէր որ խումբը՝ Ռուս տրուեստազէտներու հետ մրցի: Միակեան այս սոսկալի խստապահանջութենէն չուարած, և այս աստիճան խստապահանջ ու միանգամայն հակոցող հասարակութիւնը կարենալ գոհացնելու համար թափած ճիգերէն ու յոգնութենէն հիւանդացած, ճարահատ կը մտադրէ զաղտնաբար կծիկը դնել. և իրօք ալ օր մը մտուկը շարկած, զաղտադողի կ'իջնէ Բօթի. բայց հազիւ շոգեկառքէն իջած, պաշտօնեայ մը կը մօտենայ իրեն և կատարեալ քաղաքականութեամբ, իսկոյն Տիգրիս վերադառնալու խորհուրդ կուտայ: Միակեան այդ գիշիրը հակողութեան տակ անցնիլէ վերջ, առտուն կանուխ կը դառնայ Տիգրիս: Ընկերներէն ոչ ոք եղելութիւնը զիտէր բացի Իշխան Ամատունիէն, որ Միակեանի վերադարձը տեսնելով, կը մօտենայ և քովի ձգուով մը կ'ըսէ Միակեանին թէ՝ ամսականը 50 բուլլի աւելցած է:

Այդ գիշիրը երբ Միակեան բեմ կուգայ, հասարակութիւնը ծափահարութեան անգին գոռումով մը կ'ընդունի զինքը. չզիտցուիր ինչո՞ւ: Եւ Միակեան երբ հիմա այս դէպքը յիշէ, կ'աւելցնէ թէ՝ «Չեմ գիտեր թէ ի նշան խայտառակութեան, թէ շնորհակալութեան էր այդ փուռն ծափահարութիւնը»: Միակեան այդ տարին Տիգրիսի մէջ տուած նպաստին, իբր նուէր ստացած է մեծկակ ոսկի ժամացոյց մը, չղթայով միասին, կուրծքի և թեքերու կոճակի կազմ մը, համակ արծաթէ թէյի սեմալիքի սպաս մը, բաւական կորիկ գուռար մը, ուրիշ նուէրներ և հետեւեալ ձօնը:

ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ԴԵՐԱՍԱՆ

ՄԵԱԿԵԱՆԻՆ

Հայկական թատեր զարդ Միակեանին,
Մեր տաղանդաւոր այս մեծ դիւցալին,
Խմբովին ահա Տիգրիսայ համայն Հայք,
Տալիս են իւրեանց եռանդուն յարգանք:

Այո՛, արժան էք հանճար Միակեան,
Վայելելի առատ մեր սէրն ու զրկանք,
Կը սիրենք ըզձեզ սիրով հարազատ,
Ըզձեզ Հայկական մեր թատրոնին զարդ:

Կեցջիք դուք ընդ միշտ այդ մեծ հանճարով,
Կեցջիք գովանի անուան պարծանքով,
Տփղիսայ Հայ խումբը կը կապէ պսակ,
Ձեր սրայծառ ճակարկն իբրեւ իւր պարծանք:

Եւ 'ի վստահ ձայն,
Կ'երգէ յաւիտեան,
Կէցցէ Հայ թատրոն,
Կէցցէ Մնակեան:

Տփղիսի թատերական եղանակը աւարտելէ վերջ, Մնակեան աւառը անցնելու համար Պոլիս կուգայ, և Բամազան տաճարն պատահելով, Շահգաթէ Պաշրի կողմը իր հին ընկերներուն հետ աշխատելէ վերջ, կը վերադառնայ Տփղիս, Մառի Նուարդի և Սանճագճեանի հետ, 1881—1882ի շրջանը անցնելու: Նոյն փառաւոր ընդունելութիւնը, նիւթական նոյն յաջողութիւնը, փայլուն նայտա, նուէրներ, ևն. ևն: Այս շրջանին մէջ Մնակեան հեղինակած ու երգած է. Հերիք Որդեակ» երգը «Լեպլեպլին»ի, «Պիլ Բոր օղլու»ի եղանակին վրայ, և այս պատճառաւ Մնակեան՝ երկար տարիներ առ ու դուրի մէջ ապրած է, բարեկամներու լրտեսներու շնորհիւ: Առաջին եղանակին խումբը Տփղիսի մեջ սկսած է «Բաբլու աղիաճեմ»ով, Լիւսի Տիսիք»ով, իսկ յաջորդ երկու շրջաններուն ներկայացուցած է «Օթէլլո», «Համլետ», «Աւազակներ» ևն. այնքան յաջողութեամբ որ իրաւամբ Ռուս Արուեստադէսներու հիացման արժանացած է:

Պայմանագրուած երեք տարուան շրջանը աւարտելուն խումբը կը դառնայ Պոլիս, բայց Պ. Աղամեանէ, որ Տփղիս կը մնայ: Մնակեան միշտ հիացմամբ կը խօսի ցարդ Կովկասահայոց թատերական գործունէութեան մասին, և մասնաւոր երախտագիտութեամբ ու զովեւսով կը յիշէ մասնաւոր երկու աղջիկ անձնաւորութիւններ՝ Պարոնայք Ամերիկեան և Չմէկեան, որոնք Կովկասի Հայ բեմին անձնուէր Հիմնադիրները եղած են:

1882ին Տփղիսէ վերադարձին, Մնակեան կը միանայ Վարդովեանի, բայց քիչ յետոյ Վարդովեան՝ Ապրիլ Համբարի կողմէ Պալատ կ'ուռնուի, և թատերական խումբին իբրեւ տէնէն վաղեմին, խումբին պետը կ'անուանուի Մնակեան, և ճիշտ այդ թուականէն, այսինքն 1882 Հոկտեմբեր 25 էն կ'սկսի թատերական գործի մէջ Մնակեանի Մարտիրոսեանը: Մնակեան կ'սկսի գործի, և Պէդեանի հետ Բերա

Թալիմանէի այժմու Սիրքին տեղ շինուած Croissant թատրոնին մէջ օրէնքներու սէզոն մը կ'անցնէ: Մնակեան փայլուն յաջողութիւն մը ունեցած է ի մէջ այլոց. «Լեպլեպլինի Հօր Հօր Ապա»ի մէջ Լէպլեպլինի և «Արիֆին Հիլիս»ին մէջ Արիֆի գերերուն մէջ:

Ժամանակ մը վերջ օգէրէթի այս խումբը կ'անցնի Եգիպտոս, ուր հասարակութենէն ահագին ընդունելութեան կ'արժանանայ և մինչև իսկ Խալիլին մասնաւոր գնահատման առարկայ կ'ըլլայ: Մնակեան մասնաւոր շատ փայլուն ու շողշուղուն գնահատման ու սիրալիր վերաբերման կ'արժանանայ թատերասէր հասարակութենէն, իր ներկայացուցած «Ժիւսօֆի Ժիւսօֆի»ի մէջ «Պօլէրօ»ի, «Օրֆի»ի մէջ «Բիլլի»ի, «Մասալ Անկո»ի մէջ «Բօնօնէ»ի գերերով: Մնակեան՝ ի պատիւ իրեն արուած ներկայացման նիւթական ահագին յաջողութեամբ պսակուած և նուէրներ ստացած է: Ներկայացուած խումբն էր «Առաքիլներ»ը կը յաղթուի՝ անուն յուզիչ տրամբ:

Եգիպտոսէ վերադարձին, Մնակեանի խումբը, որուն անդամներէն էին Սիսակ, Այիքսանեան, Հօլաս, Չափրաստ, Սէֆէրեան, Չօպանեան, Մաթոսեան, Նուրի, Ահմէտ Նէճիպ, Եալարգճեան, յուշարար՝ Գալփաեան, գործակատար՝ Լճեյի, Օր. Մառի Նուարդ, Հէքիմեան, Սաթէրիկ, Օֆէլիա և յետոյ Տէր և Տիկին Պիննէմէճեան:

Ապրիլ պէտք էր, ուստի խումբը սկսու անխնայ աշխատութեան. ամէնէն սուաջ նկատի կ'առնուի հասարակութեան ճաշակը, և Ռօմանքիկ ճիւղը յարմարագոյնը նկատուելով, Մնակեան կ'սկսի զօրաւոր ու ցնցիչ խաղերու թարգմանութեան: Մնակեան երկու հարիւրէ աւելի թարգմանութիւններ ունի, գօմէտի և արամ:

Այս միջոցին Կայս. Պալատան մէջ սկսան ներկայացումներ արուիլ Վարդովեանի ղեկավարութեամբ. Մնակեանի թարգմանութիւններէն: Ժամանակ մը վերջ պալատական խումբին և Վարդովեանի միջև գծաւթին մը իյնալով, Ապրիլ Համբարի հանդերձապետ Իլիաս Պէյի հրամանաւ Պալատի գերասաններու ղերուսոյց կ'ընտրուի Մնակեան: Այս պատճառով նոր թշնամութիւն մը կը ծնի Վարդովեանի մէջ՝ Մնակեանի հանդէպ և Վարդովեան կ'սկսի Մնակեանի թարգմանած կամ ներկայացուցած բիւսներու մասին հազար տեսակ խեղաթիւրումներով լեցուն ժողովներ արուիլ:

Գրաքննութիւնը որ արդէն բիւսներուն հալին կը հանէր, ա՛լ աւելի խստօրէն կ'սկսի ի դորձ դրուիլ, ալ բաւերն անգամ սահմանափակուեցան. բիւսներուն մէջ բուական չմնաց, անցեալը մոռցուեցաւ, Արդարութիւն բառը անհետացաւ, ծեւ, փք բառերը ջնջուե-

ցանո՛ւ Բիէսնէրը նախապէս միայն դրաքննական տեսչութեան բովէն կ'անցնէին, բայց անկէ վերջ իբրեւ քաղաքական դատապարտեալներ Ոստիկանութեան Դուռնալ սկսան զրկուիլ: Գրաքննիչներէն թիէս մը կարենալ ազատելու համար հարկ էր անպատճառ դրամական նուէր-ներ, աւելի ճիշտ բառով կաւառք տալ, թիէսին համեմատ երբեմն մինչեւ քսան ոսկի հարկ էր տալ մէկ բիէսի համար: Մանաւանդ Աւ-տիկանական Նախարար տխրահռչակ Շէֆիք Փաշայի ժամանակ:

Մնակեան երբեմն դառնօրէն կ'ըսէր, «Մուրալը կամ անօթու-թենէ մեռնիլը այս վիճակէն հազար անգամ նախամեծար է, բայց ի՞նչ օգուտ, գործին մէջ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԽԵՆԹՈՒԹԻՒՆԻՆ կայ»:

Մնակեանի՝ հասարակութենէն վայելած համակրանքէն փառ-քէն նախանձելով, անգամ մը իր ընկերները լքեցին զինքը, չմոռնա-լով թատերախաղերուն օրինակները գողնալ: Մնակեան առանձին մնալով, կը միանայ Քիւչիւք Իսմայիլի հետ, պայմանով որ գործին մէջ զանրօճի չգտնուի:

Այդ միջոցին մուսկէնքը ազիլիէ խոտաւորող անձնաւորու-թեան մը խորհուրդին անաւով, Քիւչիւք Իսմայիլ կ'օւզէ օբեքէթի սկսիլ: Մնակեան՝ Վարդովեանի վիճակը օրինակ բերելով, իզուր կը ջանայ համոզել որ ետ կենայ օբեքէթի նպատակէն, բայց մուսկէ-նքը ազիլիէն կը պնդէ և վերջապէս «Գարմէն»ի փորձերը կ'սկսին: Իբրեւ բրիմասօն՝ Գոհարիկ Շիրինեան և իբրեւ քէնօն՝ Ակաեան և Վահան Շահինեան խումբին միացած էին:

Կարենալ դերակատարները կշտացնելու և փորձերը շարունա-կելու համար, Իսմայիլ էֆէնտի՝ Տիրէքէր Արատի թատրոնին կից, Ահմէտ ալա անուն խոհարար մը ցոյց տուած էր, ուրկէ՝ մինչեւ օ-բեքէթին ներկայացման օրը ուղղը ապառիկ պիտի կրնար ձաշել: Մէկ, երկու, երեք, չորս շաբաթ, տակաւին «Գարմէն» պատրաստ չէր: Խեղճ Ահմէտ ալա ա՛լ չկրնալով ապառիկի հանդուրժել, օր մը թատրոնին դրան առջեւ ահագին ձայնով «ՆԵՐԵՏԷ ՂԱՅՐ, ՂԱՐՄԷՆ մի սիւր, նե ալլահըն պելասը սըր, սահա կէ՛լմէյէնեմ մի, պու գանպէ» կը պօռայ, դժբաղդաբար Գոհարիկ Շիրինեան ալ նոյն պահուն հոն ներկայ էր:

Վերջապէս Գարմէնի փորձերը կ'աւարտին, ներկայացումները կը սկսին: Երաժշտական խումբը, սրանք վարպետ Իսապայիներ էին, իրաւամբ կը զարմանային այս ձայնադրութենէ դուրկ խումբին յա-ջողութեամբ. սակայն հասցիթը ոչինչ, երկրորդ անգամ նոյնը, եր-րորդին ոչնչագոյն:

Առտու մը Մնակեան կը տեսնէ որ համբաւաւոր երգչուհի Օր. Բերուզի մատուկը թատրոնէն ներս կը մտնէ, գործը կուսելով ինք ալ իր մատուկը թատրոնին հտեւի դռնէն կը հանէ ու կծիկը կը դնէ:

Մնակեանէ բաժնուած ընկերները, որոնք Պրուսայէն դարձած էին, նորէն կը միանան Մնակեանի, և խումբը կը վերակազմեն: Ա՛լ ժողովուրդը արամներու սիրահար, ամէն տեղ ամէն քաղաքի մէջ կը պատուէր խումբը:

Ժամանակ մը վերջ երկրորդ քայքայում մը, նորէն միացում, վերջը երրորդ քայքայում մը, և Մնակեանի հետ կը մնայ խումբին կէսը: Մնակեան իրեններով կը մեկնի Իզմիր, իսկ հերձուացող մա-սը կ'երթայ Սելանիկ: Ահգոն մը վերջ, երկու քայքայալ խումբե-րը Պոլիս դառնալուն կը ձուլուին, և ստուար ոյժով մը Մնակեան կ'երթայ Պրուսա Բէշիտ Ժաշայի (ապա Պոլսոյ քաղաքացի) կու-սակալութեան միջոցին:

Մնակեան հոն տիրանալով, քանի մը ներկայացման չմանակ-ցիր, «Մանգումէլ-էֆէնտար» լրագրի խելացի թղթակիցը, Մնակեանի ընկերներէն մէկին կատակէն խափուելով, իսկոյն Մնակեանի մահուան գոյժը կը հաղորդէ իր թերթին. լուրը իսկոյն կը տպուի թերթին մէջ, Մնակեանի կենադրութիւնը կը գրուի, թուրք ու Յոյն խե-թեր գոյժը կ'արտասուին, և յոչս ամենեցուն Մնակեան փառաւո-րապէս կը մեռնի, և ահագին թիւով ցաւակցական ու մօրթարական նամակներ ու հեռագրեր կը տեղան Մնակեան տիկնոջ ու որդիին: Յուզարկաւորութիւնը անպատճառ Պոլսոյ մէջ կատարուելու համար հանգուցեալ... Մնակեանի մարմինը Պոլիս բերուելու մասին կը հե-զրուի Մնակեան Ուրդիի, և մինչեւ անգամ այս առթիւ Կարդադէր մասնախումբ մը կը կազմուի իսկոյն: Ի վերջոյ իրողութիւնը կը պարզուի, և Մնակեան Յարութիւն կ'առնէ:

Քաղաքապէտ Բըտօն Փաշա սաստիկ բարկացած էր իր որդւոյն Բէշատ պէյի դէմ, վասն զի Բէշատ Պէյ թատերասէր մը, թատրոնի մոլի մ'էր, ու հակառակ իր հօր կամքին ու արգելքներուն, երբեմն խումբ կը կազմէր, Ֆարս Ֆրանսէզ կոչուած գօմէտիները ներկայա-ցնել տալու համար: Քանի քանի անգամներ Բէշատ Պէյի պատճա-ռաւ, դերասաններ սոսկալի սպառնալիքներու, մինչեւ իսկ ծեծի են-թարկուած են Բըտօն Փաշայի կողմէն: Վերջապէս Բըտօն Փաշա ա՛լ յուսահատած իր դաւալը ուղղելէ, ո և է պատրուակու թատ-րոնները փակելու դժոխային գաղափարը յղացաւ, և իբր թէ Օսմ.

Թոտորոնը լարեկարգելու նպատակաւ, ժողովուրդ մը դիմեց Սուլ-
թան Համիտի. և Թատրոններուն Պոլսոյ մէջ փակման իրատէն ըս-
տացաւ: Թուրքերը ճարահատ դիմեցին գաւառները, և շուրջ երեք
տարի աստանդական թափառեցան: Շատեր իրենց տան կարաւաններն
անգամ ծախեցին, հացի դրամ ընելու համար:

Օր մը լուր ելաւ թէ՝ Րըստի ֆաշա սպաննուեցաւ. և Պրու-
սայի կուսակալ Րէշիտ ֆաշա քաղաքագետ անուանուեցաւ: Րէշիտ
փաշա թատրոններու վերաբացման արտօնութիւնը ստացաւ և խում-
բերը թափեցան Պոլիս, ու սկսան գործի, բայց միշտ սանսկօքներու
ա՜ն ու դողը, սոսկալի ուրուականը դերասաններու երկակայութեան
առջև:

1908ին ամառ գիշեր մ'էր, Օգոստոսի մէջ, խումբը Մաքրիգիւ-
ղի Թաղապետական Թատրոնին մէջ Լատամ օ Գամէլիս կը ներկայա-
ցնէր: Մնակեան՝ երրորդ արտին, դերը աւարտելէ վերջ, պանդոկ
երթալու միջոցին, մութին մէջ ճախրան կը շուարի, և պարտէզին
եզերքէն, մէկ երկու մեթր բարձրութենէ վար կիյնայ ճամբուն վրայ
ու կ'սկսի ցաւէն պոռայ: Մնակեանի ֆօլ սը Թամիւրը կոտորուած էր:
Մնակեան Որդի և ուրիշներ կը համին ու Մնակեանը կը փոխադ-
րեն մօտակայ տուն մը, և յաջորդ առտուն անմիջապէս Ազգ. Հիւան-
դանոց: Հոն ի ներկայութեան Պոլսոյ ամենէն տեղաւոր բժիշկնե-
րու, կը կատարուի ոտքին քննութիւնը, և միաձայն կ'որոշուի որ
ոտքին ոսկորը փխտուած չէ. միայն վիրաբոյժագետ սօքթ. Զար-
դարեան էֆ. ֆօլ սը Թամիւր ոսկորին ճաթած ըլլալուն վրայ կը պն-
դէ, և մինչև իսկ, կարծես ռեօնդիկէն ի զօրութիւն ունեցող աչքե-
րով տեսածի պէս, մատիտով պատին վրայ կը գծէ ոսկորին ճա-
թած ձևն ու չափը: Եւ Մնակեանի աջ ոտքը մինչև մէջքը կ'առ-
նուի քածի մէջ: Զարդարեան իր քննութեան վրայ կը պնդէ, իսկ
միւսները, որոնք Պոլսոյ ամենէն առաջնակարգ Հայ բժիշկներն էին,
կը պնդեն թէ կոտրած չէ: Հայ թերթերու մէջ, ծանօթ ու մասնա-
գէտ բժիշկներու և սօքթ. Զարդարեանի միջև կ'սկսի սահաբի պայ-
քար մը: Գառաւուռն օր վերջ կը քակուի Մնակեանի ոտքին քածը
և հետաքրքիրներու և մասնագէտներու հետաքրքրութեան ու վի-
ճաքանութեանց վերջ տալու համար, կ'որոշուի ուղղակի Ռէժիմէն-
եան մեքենայով Մնակեանի ոտքին լուսանկարն առնել: Թէ՛ կիւլ-
հանէի, թէ՛ Ֆրանսական հիւանդանոցներու և թէ՛ Գերմանական
մասնաւոր հիւանդանոցի մը մէջ կը լուսանկարուի Մնակեանի ոտքը,
և սօքթ. Զարդարեան յաղթապանծ դուրս կուգայ իր պնդումին

մէջ, և Տօքթ. Զարդարեանի պատի վրայ գծածն ու Ռէժիմէ-
նեան լուսանկարը կէտ առ կէտ համապատասխան կուգան
իրարու: Ա՛յ սօքթ. Զարդարեանի փառաբանումը չափ ու սա՛ն-
ման չունէր: Մնակեան՝ առանց մէկ սանդիմէթր տարբերութեան,
ողջ ոտքով նորէն երեցաւ բեմի վրայ: Աներկակայի իր փողովը-
եան բազմութիւնն ու խրախճանքը երբ առաջին անգամ Մնակեան
երեցաւ բեմին վրայ, Մնակեան ցարդ անհուն շնորհակալութեամբ
ու երախտիքով կը յիշէ Վարպետ Տօքթէօրին՝ իրեն նկատմամբ
ցուցուցած խնամքն ու հոգածութիւնը իր հիւանդութեան միջոցին:
Մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնէ նաև Ազգ. Հիւանդանոցի
Պատ. Հոգաբարձութեան Անդամոց և յարգելի պաշտօնէութեան,
որոնք շարունակ իրեն կ'այցելէին, և իր հանգստութեան համար բան
չէին ինսպեր:

Վերջապէս կը համի Ազատութեան օրը, դերասանները շունչ
կ'առնեն: Բայց անողոք մահը վրայ համեւելով, կ'առնէ կը տանի
խումբին զօրաւոր տարրերէն մէկ քանին:

Ազատութեան հետ սկսաւ ամաթէօրներու ժխորը, և թատերա-
կան գործը փոխանակ աւելի բարձրանալու հեղհետէ ինկաւ ստորին
աստիճանի:

Մնակեան միայն արուեստին գործնականին տեղեակ չէր, այլ
ուսումնասիրած էր տեսական մասը: Ուսումնասիրած էր Բարիզի
Գօնաէրթիմուտի թատերական ճիւղին դասընթացքը, ուսումնասի-
րած է Մեծ Վարպետներու՝ թատերական արուեստի վերաբերեալ
երկերը, քննադատութիւնները, Ֆրանսական բէթերթուստին երկ-
դարեայ գործերը, թատերական գործի հետամուտ ու սիրահարներ
Մնակեանի համար կը վկայեն թէ՛ Ֆրանսական բէթերթուստը մա-
ղած է: Մնակեան ցարդ կատարեալ կորուով ու առանց յոգնու-
թեան գիշեր ցորեկ կը կարգայ ու կը թարգմանէ Ֆրանս. թատերա-
խաղեր. իր վաստկածին մեծ մասը կուտայ թատերական գործերու:

Նոր, լուրջ ու նուրբ բիշմաներու ներկայացման մասին իրեն
եղած դիտողութեանց, Մնակեան կը պատասխանէ թէ՛ «Ո՛չ, բարե-
կամս, լաւ է, բայց սխալ է ձեր գաղափարը: Ֆրանսացիք այնչափ զար-
գացած, նորասցածն են. իրենց օխորժած ու գրած գործերը միայն իրենց
յատուկն են: Մենք սակաւին իմացական կարողութեան այդ սաստիճա-
նին չենք հասած. Այդ տեսակ գործերով թէ՛ ժողովուրդը կը
ձանձրացնենք և թէ՛ մենք անօթի կը մնանք»: Այսու ամենաշինիւ
իր բէթերթուստին երբեմն կը խառնէր նուրբ գործեր, ինչ-

պէս «Լատամ օ Գամելիա», «Տալիա», «Բարբոցապետը», «Տիկին Օպրէի գաղափարները», «Աղքատ երիտասարդի մը վէպը» և ուրիշներ: Ներկայացումներու հասոյթը կը հաստատէր Մնակեանի գաղափարին ճշմարտութիւնը: Շատ անգամ Հայ լեզուաւ ներկայացումներու խօսք կը բացուէր. Մնակեան՝ իրաւունք տալով կ'ըսէր թէ՝ «Տիրապետող տարրը աւելի պէտք ունի գաղափարական պայքարի. անոնց պէտք է աշխատիլ: Հպատակ տարրերու անգործութիւնը՝ տերապետող տարրին լուսաւորութենէն կախում ունի»: Իր թարգմանած գործերուն մեծագոյն մասին մէջ կը տեսնուէր իգական սեւին ազնուացման վերաբերեալ նիւթեր: Թուրք կանայք երբոր թաւարանէն տուն կը գառնային, կը խրատէին իրենց ամուսինները՝ Մնակեանի խտրոնը երթալով, տեսնել թէ՝ ի՞նչպէս պէտք է իգական սեռը յարգել և անոնց հետ կենակցիլ:

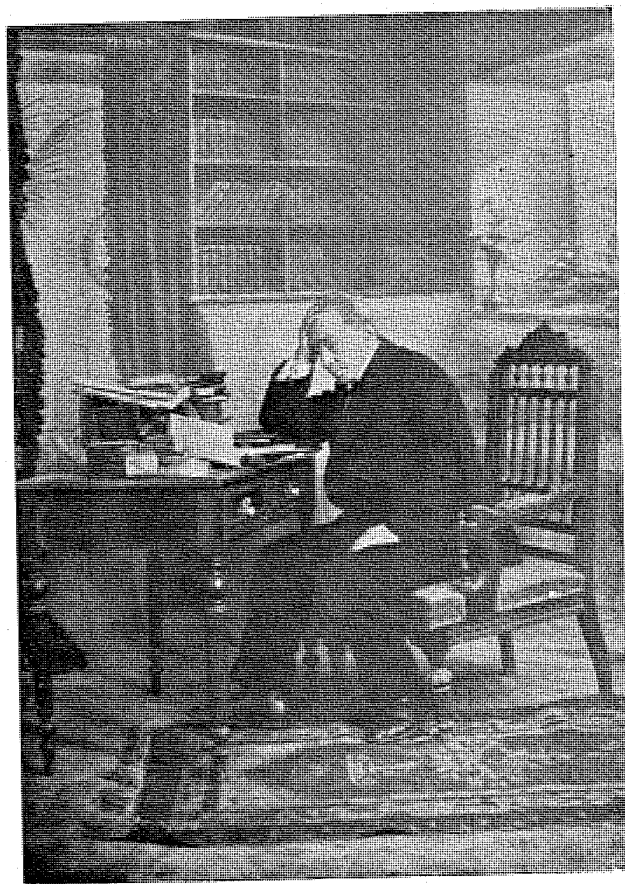
Մնակեան այս ամէնը լուսումնաւոր, անշուշտ, առանց ցուցամոլութեան կը գործէր, և զարդ միևնոյն կորովով ու եռանդով կը

գործէ: Բազմութեան մէջ չտեսնուիր, ժողովատեղիներ չյաճախեր. իրեն հետ երբ տեսնուիս, թատերական առաւելութենէն, բիէաներէն, գեղարուեստէ զատ ու է նիւթի վրայ չխօսիր: «Այս է իմ կոչումս, բնութիւնը անսահման ովկիանոս մ'է. յառաջդիմութիւնը մասնազրիտութեամբ կարելի է» կ'ըսէ. Ներպական լրագիրներ կը կարդայ. բայց միշտ թատերական յօդուածները կը փնտռէ:

Ծիշտ 73 տարեկան ըլլալով հանդերձ, ինմի վրայ գեւ կը պահէ իր կորովը: Անցեալները Օտէօնի մէջ «Բարիգու ալփասները»ի ներկայացումի մը Տօքթ. Պարտիզպանեան էֆ. դարմանքով ու հիւցուսով կ'ըսէր թէ՝ «բնութեան օրէնքէ դուրս է այս մարդուն կազմուածքն ու կուրծքի ուժը. ես անկէ չատ երիտասարդ ըլլալովս հանդերձ, եթէ այդ միևնոյն գալարումները ես ընեմ, անպատճառ բովին վրայ կը մեռնիմ: Յայտնի է որ ապրուստի կամ դրամի տենջը չէ այս մարդուն տակաւ ընել տուողը, այլ ԱՐՈՒՆՍՏԻ ՀՈՒՐԸ»: Այս է իր հարստութիւնը և իր փառքը:

Հ. Օ.





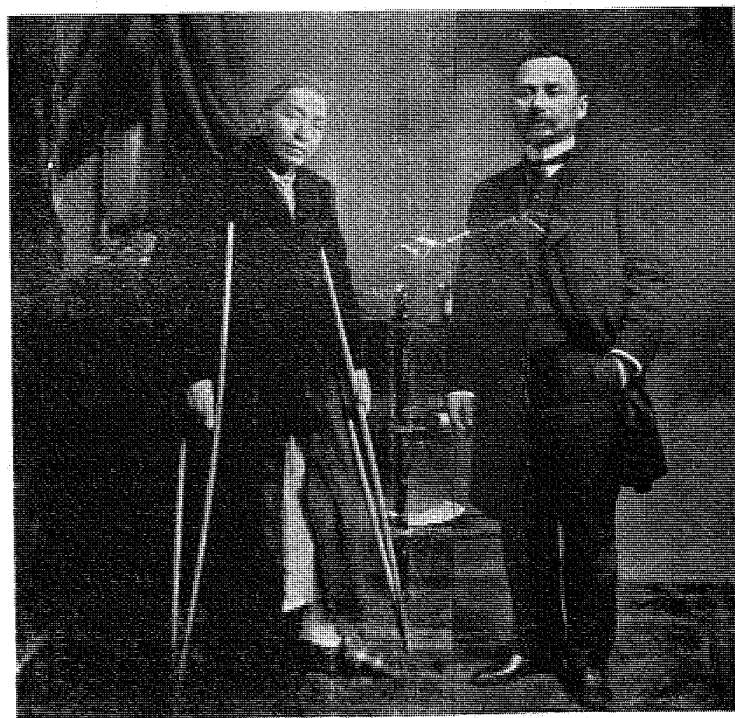
۱۳۲۷ منافیان چالیشیرکن

ՄՆԱԿՑՈՒՆ իր առխառնութեան սենեակին մէջ, 1912.



۱۳۲۴ منافیان و مشهور آق‌تور آڤلیان

ՄՆԱԿՑՈՒՆ ԵՒ ԱՐԷԼՅՈՒՆ 1909.



مناقیان کندی حاذق دو قنوری زارتاریان افندی ایله ۱۳۲۲

U.S.S.R. in the Caucasus and the Caucasus 1908.



« ٲیریاکی حسن پاشا » وظیفه‌سنده ١٣٢٦

« Թրիակի Հասան Բազույի » Գրքի նմ. 1919



منافیان وکندی رفیق شفیق سنجانیان ١٣٢٠

Մեղակերպելու և լի արեւի ընկերը

Պանդազենան 1905



«ایکي احباب چاوشلار» پيه سنده ماره شال وظيفه سنده ۱۳۰۵
 «Երկու Յիսուսականներ» արաւին Մարտակի ղերին մէջ,
 1890,



(հայր գորապէս)

ՄԵՍԿԵՍԵ 1910

• ۱۲۳۵ مناقیان



مناقیان «کین» وظیفه‌سنده ۱۳۱۲

۱۸۹۷. «Գին»ի դերին մեջ. ՄՆԱԿԵԱՆ



«سليم ثالث» پيه‌سنده علمدار پاشا وظیفه‌سنده ۱۳۲۶

1910. «Սելիմ Գ.» բիւսին Ալեմսար փառալի դերին մեջ



« سلیم ثالث » پیه‌سنده علمدار پاشا وظیفه‌سنده ۱۳۲۶
 «Սէլիմ Գ.» բիւսին Ալէմսար փառայի դերին մէջ: 1910.



« سلیم ثالث » پیه‌سنده علمدار پاشا وظیفه‌سنده ۱۳۲۶
 «Սէլիմ Գ.» բիւսին Ալէմսար փառայի դերին մէջ 1910.



« Բլիլի Խոր Խոր Աղա » Միջին ժամանակներ 1292

« Լեզիկային » զերին մեջ , 1877.



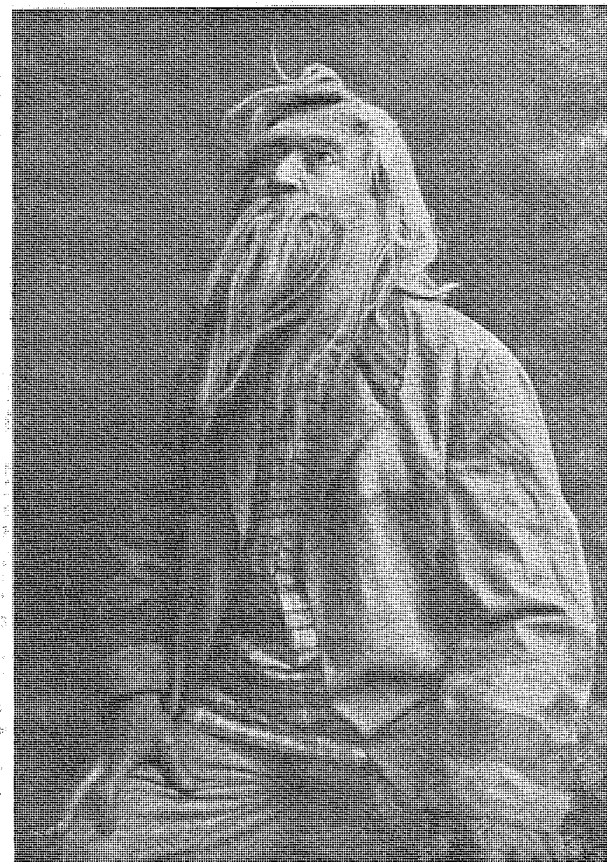
« Բլիլի Խոր Խոր Աղա » Միջին ժամանակներ 1292

« Լեզիկային » զերին մեջ , 1877.



« ڦالډبريجي * پيهسنده ۱۳۱۱ »

۱۸۹۶, ڏکڻ ۾ « ڦارواکيو » ۾



« مونته ڦريستو » پيهسنده آڀا ڦاريا وظيفهسنده ۱۳۲۵ »

1909, ڏکڻ ۾ « ڦارواکيو » ۾



(Շիկար)

اشقار «پہ سندنہ فون موور وظیفہ سندنہ» ۱۲۹۳
Ասագակներ ողբերգութեան «Ֆոն Մօօր»-ի դերին մէջ
1890



(Շէյքանի Հօնան)

«شیطان» پە سندنہ خواجہ وظیفہ سندنہ ۱۳۲۷
«Սաաանայ» բիւսի Հօնայի դերին մէջ, 1911.



Մնացյալ 1290

ՄՆԱԿԱՆԱՆՆԵՐԻ ՊԵՐԻՈԴԻԿԻ ԴԵՐ , 1880 ,



(Շիրիշի Շիրիշի)

Մնացյալ « Շիրիշի » Եւրոպայի 33 թիւի մէջ

ՄՆԱԿԱՆԱՆՆԵՐԻ ՊԵՐԻՈԴԻԿԻ ԴԵՐ , 33 թիւի մէջ .

یکی، جدی و رقیق پیه‌سلر وضع صحفه ایدلمسی حقنده وقوع بولان تکلیف و مطالعه لره جواباً مناق افندی دیرکه: «خیر دوستم، فکر و مطالعه کز کوزل فقط بزجه شمذیلک قابل تطبیق دکلدر. فرانسلر پک زیاده ترقی ایتشلر، حس و فکرلری پک زیاده کسب نراکت ایتشددر. فقط کندیلرینک ترتیب ایتش اولدقلری پیه‌سلر یالکیز کندیلرینه مخصوصددر. بز هنوز انلرک سویه عرفان و ترقیسنه واصل اولمامشدر. بوکی پیه‌سلر اوینامقله هم ارباب تماشاچه اوصانچ و بررز و همده بز آج قالیرز.»

بونکله برابر مناق افندی (لادام او قاملیا)، (دالایلا)، (دمیرخانه مدیری)، (مادام او بره‌نک افکاری)، (برفقیر دلیقانلینک سرگذشتی) و سائره کی بعضاً رقیق پیه‌سلر صحفه وضع ایتکدن خالی قالمامشدر. او یونلرک حاصلاتی مناق افندینک اصابت افکارینی اثبات ایده‌بیلور. بعضاً ارمیچه پیه‌سلر اوینامسی ایچون وقوع بولان تکلیفلره مناق افندی جواباً دیرکه: «عناصر حاکمه‌نک تنوی افکارینه ده‌از زیاده احتیاج وارددر، بوکا افکارینه چالشمیلیز. عناصر سائره‌نک رده و سعادت حالی عناصر حاکمه‌نک تنویرو ایسته‌ددر.» مناق افندی‌نک ترجمه ایتش اولدیفنی پیه‌سلرک اکثریسی طائفه نسانک ترفیع قدرینه و تهذیب اخلاقه خادم موضوعلری حاوی ایدی. قادیلر مناق تیات و سندن خانه‌لرینه دودتلرنده نسوانه‌نه صورتله معامله ایدلمی و نصل حرمت و رعایت کوسترللمسی لازم کدیکنی ادر کریمک ایچون زوجلرینه مناق تیاترو سنی توصیه ایدرلر ایدی. مناقیان سسز صداسز کال سکون

داثره‌سنده و آثار تفاخر اظهارندن دائماً اجتناب ایده‌رک چالشیر ایدی و حالاده عین سکون و ثبات و عزم و متانتله چالشمقده‌ددر. کندیسيله کوروش‌نلره تیاترونک فوائد و محسناتندن، پیه‌سلردن و الحاصل صنایع نفیسه‌دن بشقه موضوعلردن بحث ایتز: «بنم استعداد و قابلیتیم بومر کزده‌ددر. طبیعت برعکس بی پایانددر. ترقی انجق اختصاص سایه‌سنده ممکندر» دیر. مناق افندی اوروپا غزتلرینی مطالعه ایدر. فقط بونلرده انجق تیاترولره عائد اولان شئون و مباحث نظر دقت و مراقبی جلب ایدر.

مناق افندی تام ایتش اوچ یاشنده بولندیغی حالده صحفه‌ده هنوز کنج‌لکه مخصوص قوت و فعالیتتی محافظه ایتکده‌ددر. کچنلرده اوده‌ئون تیاتروسنده (پارس فقاریسی) پیه‌سی اویناندیغی ائشاده دوقتور باردیزبانیان افندی مناق افندینک صحفه‌ده کی اوضاع و اطواری نظر حیرت و استهرا بی جلب ایده‌رک دیمشدرکه: «بویاشده بر آدمک بنیه‌سی و کوسنک درجه قوتی قانون طبیعتک خلافسده بر خارقه‌ددر. بن اوندن پک زیاده کنیج اولدیغم حالده بویله‌جه بوکملک و قیویرملق کی اوضاع و اطوارده بولنسم محقق صحفه‌ده ترک حیات ایدرم. بویله اطوار و اوضاعی اراؤه ایتدیرن معیشت یاخود پاره قرانمق حرص و طمعی دکل انجق عشق و سودای صنعت اولسه کرکدر.»

ذاتاً مناق افندینک یکانه سرمایه‌سی، ثروت و سامانی و شرف و شانی‌ده بو عشق صنعتدن عبارت اولدیغنه بو ترجمه‌ه حالی مطالعه ایدن ذوات کرامچه قناعت حاصل ایدلمش اوله‌جنی شهیددن وارسته‌ددر.



تیا ترو لرك قیامسی حقنده بر اراده استحصاله موفق اولور . شو خالده تیا ترو قومپانیه لری طشره لرده اجرای لعیاته مضطر قالیرلر و اوچ سنه قدر شهردن شهره سر سری طولاشیرلر . چوقلری وسائط معیشتدن محروم قالب اشیا لری صامغه مجبور اولورلر .

مؤخرأ رضوان پاشا قتل وبروسه والیسی رشید پاشا شهرامانته نصب وتعیین اولنور . رشید پاشا تیا ترو لرك تکرار آچلمسی حقنده اراده استحصال ایتدیکندن قومپانیه لر بربر در سعادته شتاب ایدرلر و ایشه باشلارلر لکن سانسورک وخفیه لرك القا ایتدیکی خوف ودهشت برکابوس کبی او یونجیلرک ذهن وخیالی تصدیق وتدهیشتن خالی قالمز .

۱۹۰۸ سنه سی آغستوسنده بر کیجه قومپانیه مقری کوینده کی بلدییه باغچه سنده او یون وبرمکده ایدی . مناق افندی رولنی ایفا ایتدکن صکره اولته عودت ایتدیکی صروده قرا کلقده نصلسه اوکی کوردمیه رک بر ایکی مترو ارتقاعدن دوشر و بجای قیریلور . در حال یتیشیلرک خانه سنه ایصال وایرتسی صباح یدی قوله خسته خانه سنه نقل اولنور . خسته خانه ده بعض مشاهیر اطبا حاضر بولندقلری حالده بجای عریض وعمیق معاینه ایدیلور و بجاغنده کی کیلک قیرلمدغه حکم اولنور . یالکز خسته خانه ک سر جراحی دوقتور زارطاریان (قول دوفه موس) تعمیر اولنان کمیکک چانلامش اولدینی خصوصنده اصرار ایدر و صانکه رونتکن ضیاسنه مالک اولان کوزیله کوزیور ایمش کبی قورشون قلمله چانلامش اولان محاک اشکالی چیزار . بناء علیه مناق افدینک صاغ آیای یاری بلنه قدر آچی ایچنه آلنور . دوقتور زارطاریان ادعاسنده اصرار ایدر . در سعادته اطبا ی حاذقه و جراهین ماهره سندن اولان سائر دوقتورلر ایه عکسینی یعنی قیرلمدغنی ادعا و اصرار ایدرلر . کیفیت اطبا و متخصصین آره سنده غرتله رده سرمایه بحث و مقال اولور و بین الاطبا بر مناقشه جریان ایدر . قرق کون صکره مناق افدینک آیای آچیدن چیقاریلور و بین المتخصصین جریان ایدن مناقشات و مباحثاته نهایت ویرمک ایچون مناق افدینک بجاغنک کلخانه خسته خانه سنده ، فرانسز خسته خانه لرنده و المان خسته خانه سنده

رونتکن ضیاسیه فوطوغرافی آلمسنه قرار ویریلور . بو عملیات نتیجه سنده دوقتور زارطاریان غلبه یی چالار . فی الحقیقه مومی الیه دوقتورک چیزدیگی اشکال ایله رونتکن ماکنه سیله آلان فوطوغراف نقطه سی نقطه سنه بر برینه مطابق کلیر . آرتق دوقتور زارطاریانک نائل ظفر اولدیغندن طولانی نه درجه مستغرق مسرت اولدینی تصور اولنه ییلور . مناق افدینک بجای بالطبع تداوی اولنور و اعاده صحت ایدوب تکرار صحنه ده اثبات وجود ایدر . مناق افندی اعاده صحتدن صکره ایلک دفعه اوله رق صحنه ده عرض وجود ایتدیکی صروده اهلیده حاصل اولان علام شوق وشادی یی تعریف وتصویر ممکن دکل ایدی . مناق افندی کرک استاد جراحین اولان دوقتور زارطار . یان طرفندن کرک خسته لنی طرفنده سرف اولنان مساعی و هممات حذاقتمندانه یی و کرک خسته خانه اطبا وارکان مأمورینی طرفندن ابراز اولنان آثار نوازشکارانه یی دائماً فرط حسیات منت وشکرانله یاد ایلر .

نهایت مشروطیت اعلان اولنور . او یونجیلر آرتق نفس آلورلر . فقط مع التأسف قومپانیه ک ارکانندن ایکسینک هولاس ایله بینه بچیان افدیلرک وقای و قوع بولور . اعلان مشروطیتی متعاقب برطاقم آما تورلر توره مکه باشلار و تیا ترو جلیق صنعتی ده زیاده تعالی وترقی ایدجک یرده بالعکس کیتدکجه تدنی ایدر .

مناق افندی یالکز مسلک وصنعتک جهت عملیه سنجه حائر مهارت اولمیه وب نظریاتی دخی تدقیق ایتشدر . پارس قونسرو اتوآرینک تیا ترو جیلغه مخصوص شعبه نیک درس لری ، بیوک صنعتکارلرک قلمه آلمش اولدقلری پیه لری ، نولر حقنده یازیلان تنقیداتی وفرانسزده پرتوآرینک حاوی اولدینی بالجمله آثاری تدقیق ومطالعه ایتشدر . تیا ترو امورینه واقف اولانلر مناقیان افدینک فرانسز ره پرتوآرینی عریض وعمیق نظر تدقیقندن کچیردش اولدیغنه شهادت ایدرلر . مناقیان شمعدنی یه قدر کیجه کوندوز یورویق ییلمز برسی وغیرته فرانسز پیه لری مطالعه وترجه وقراندینی پاردنک قسم اعظمی پیه لمر مبايعه سنه تخصیص ایتکددر .

باشانك كوندەيكرى لىرايه قدر برمباغ ويرلمك ايجاب ايدى. بعضاً
مناق افندى : « دىلمك وياخود آبلقدن اولمك بوخاله بىك كره مرچىدر.
فقط نه چاره ! سرده جنت صنعت واردر » ديه تظلم حال ايدى.

مناق افندى نك آرقداشلىرى كندىسنىك نظر خلقده حائر اولدىنى شهرت
وتوجهاندن قصقانه رق پيه سلك ترجمه لى سركت ايتكى اونوميه رق كندىسنى
ترك ايدرلر . شوخالده مناق يالكىز قاله رق اوپونده قانتوجى بولنامق شرطيه
كوچوك اسماعيل ايله برلشپر . بوسره ده كوچوك اسماعيل برذات طرفندن
وقوع بولان تشويقاته اتباء اوپره تاشلامق ايتىر . مناق افندى وار توويانك
حالى كوز اوكنه كتيروب اوپره تلردن واز كچمى ايجون لازم كلن نصيه حتمه
بولنور ايسه ده اوزات اصرار ايتدىكندن نهايت (قارمن) اوپراسنىك
پرووالرينه ابتدار اولنور . پرمادونا اوله رق مادموازل قوهاريك شرييان
وتنور اوله رق آقايان وواهان شاهينيان قومپانيه يه داخل اولورلر . اوپونجىلر
قارنى طويورمق وپرووالره دوام ايتمك ايجون اسماعيل افندى ديركلر
آرمسى تياترونك اتصالده انلره احمد آغا اسمنده بر آشجى كوسترمش
ايدىكه (قارمن) اوپونك ويريلاهچى كونه قدر بو آشجيدن ايتيانلردرت
هفته قدر ويره سبه يمك ييه بيله جك ايدى . آره دن بر قاچ هفته كچر . هنوز
اوپرا حاضر دكل ايدى . زواللى احمد آغا ارتق ويره سبه يه طيانه ميه رق بر
كون تياترونك قپوسنده : « نره ده غالىدى ؟ غارمن مى در ، نه آلهك بلاسيدر !
دها كليه جكمى بوقه به ؟ » ديه آوازي چيقدىنى قدر باغمه باشلار . نهايت
(قارمن) ك پرووالرى ختام بولور ، اوپونلره بدأ اولنور . ماها ايتاليان
موسيقيشناسلردن مركب اولان راوركسترو طاقى نوطيه آشنا اولميان بوقومپانيه نك
اوپراي مكملاً تمثيله موفق اولديغندن طولايى بيان تمجب ايدىيور ايدى . لىكن
برنجى دفعه حاصلات اهميتسز ايدى . ايكنجى دفعه دها آز ايدى . بر صباغ
مناقيان مادموازل پروز نامنده بر مغنيه مشهوره نك صندوقى تياترونك قپوسندن
ايجرى كىردىكى كورور . مناق ايشى سزر وكندى دىخى تياترونك آرقه
قپوسندن صويشور .

مناقياندن آيرلمش اولان آرقداشلىرى بروسه دن عودت ايدىرك تكرر
التحاق ايدرلر . بوسورتله مناق قومپانيه سى يكيكن تشكىل ايدر . ارتق اهالى
دراملره مفتون اولمش وهر برده وهر شهرده قومپانيه يه رغبت كوسترمكه
بولمش ايدى . بروقت صكره قومپانيه تكرر بوزيلور و قومپانيه نك يارىسى
قالير . مناق قالان آرقداشلىره از ميره و كندىسندن آيريلانلر ايسه سسلانيكه
كىدرلر .

برمدت صكره بربرندن آيرلمش اولان ايكي قومپانيه تكرر برلشرك
بروسه يه كيدرلر . مناق افندى اوراده خسته ليدىغندن برايكى اوپونه اشتراك
ايدى من . (منظومه افكار) غزته سنىك بروسه مخابرى آرقداشلىردن برينك
لطيفه سندن اغفال اوله رق مناق افندى نك وفات ايتدىكى منسوب اولدىنى
غزته يه بيلدير . بناء عليه مناق افندى نك خبر وفاتى هپ غزته لرده ترجمه
حاليه برابر نشر اولنور . بونك اوزرينه هر طرفدن مادم مناقيه ومخدومى
آرام افندى يه بيان تعزيتى حاوى برچوق تلغراف ومكتوبلر ورود ايدر
وجنازه مراسمت هممه حال استانبوله اجرا اولمى ايجون نغشنىك استانبوله
نقل اولمى لزومى آرام افندى يه بيلديريلور وحتى بومناسته جنازه مراسمتنىك
ترتيبائيله اشتعال ايدن بر قوميسيون بيله تشكىل اولنور . بالاخره كيفيت
آ كلاشيلور . مخابر مومى اليهك چركين ومؤسف برشق ايله اغفال اولدىنى
تحقق ايدر .

دورحميدده شهر امينى اولان متوفى رضوان پاشا كندى رأى ورضاسى
خلافتده اوله رق مخدومى رشاد بلك ابتلا درجه سنده تياترو ايشلىره اشتغال
ايتدىكندن طولايى فوق الحد آثار انفعال كوستير ايدى . برحاله كهرشاد بلك
يوزندن اوپونجىلر نيجه دفعه لى رضوان پاشانك غضب وتهورىنه وتهديدلرينه
هدف اولمشلر وحتى ضرب اولمشلردر . نهايت رضوان پاشا مخدومنى كندى
كندىنه تياترو قومپانيه لرى تشكىلدن وتياترو ايشلىره اشتغالدن منع مخدومنى
اصلاح ايدىمديكى كوره نك تياترولى ققامق نيت وتصورنده بولنور وكوپا
عثمانلى تياتروسنى اصلاح مقصديه خاقان سابقه برژورنال ويرر ودر سعادته

مغلوب اولورمی ؟) نام درآمده عظیم بر موفقیت مادیه و هدایای مختلفه مظهر اولمشدر .

مصرفن عودتنده مناق قومپانیه سیساق ، آلكسانیان ، هولاس ، چارسد ، صفریان ، چوبانیان ، ماطوسیاز ، نوری ، احمد نجیب ، یالیزجیان ، سوفلور قلفه یان ، اداره مأموری لیجه چی ، مادموازل ماری نورات ، مادموازل هکیمیان ، مادموازل ساتینیک مادموازل اوفلیادن وزوج وزوجه یننه بچیانندن متشکل بوتیور ایدی . یشامق لازم ایدی . بناء علیه قومپانیه چالشمغه باشلار . اول امرده خللق مزاج ومذاق نظر دفته آلنور ، روماتیق پیهسلر خللق مزاجنه اك زیاده موافق عداوتدیفندن مناق افندی حسیاتی تحریک وتهییج ایدن پیهسلرک ترجمه سنه باشلار . مناق افندی قومدی ودرام اولمق اوزره ایکی یوزی متجاوز پیهس ترجمه ایتمشدر .

بو اثنالرده سرای هایونده وار توویانك تحت اداره سنده مناق افندینك ترجمه کرده سی اولان پیهسلر وضع محنه ایدلمكه باشلامش ایدی . بر مدت صكره وار توویان ايله قومپانیه آرد سنده اختلاف حاصل اولدیفندن اثوابچی باشی الیاس بكك امریله مناق اندی سرای هایونده اجرای صنعت ایدن اوینوخیله رژیور تعیین ایدی . بوسیله وار توویانده مناقه قارشى برحس عداوت حاصل اولور و وار توویان مناق افندینك ترجمه ایتمش واوینامش اولدینی پیهسلر حقنده بیك درلو مالایینی تأویلات وتفسیراتی حاوی ژورناللر ویرمكه باشلار . بونك اوزرینه ذاتاً بی رحمانه تخریباته اوغرایان پیهسلر برقات دها شدتله سانسور ایدیلور . آرتق کلهلر وجهلر بیله طی وتحدید ایدیلور . مثلاً پیهسلرده تاریخ ذکر اولنماز ، ماغی اونوتیلور ، « عدالت » کلهسی نابدید اولور ، « اختیار » و « برون » کلهلری طی اولنور . پیهسلر اولجه یالکیز سانسور مأمورینك نظر تفتیشندن امرار ایدلیکی حالدده شمدی ضبطیه نظارتنده کوندرا یور ایدی . بر پیهسی سانسوردن قورتارمق ایچون سانسور مأمورینه هر حالدده برهیدیه نقیده ، دها طوغروسی رشوت ویرمك لازم کایر ایدی . پیهسه کوره یالکیز بر پیهسی ایچون علی الخصوص ضبطیه ناظری شفیق

تقلیس سهزونی ختام بولدقندن صكره مناق افندی یازى كچیرمك اوزره درسعاده عودت ایدر و رمضان شریفی ده شهزاده باشنده اسکی آرقداشلریله او یونلر ویرد کدن صكره ماری نوارت وسنجاجیان ايله برابر ۱۸۸۱ سنه سی سهزونی كچیرمك اوزره تکرار تقلیسه عزیمت ایلر . بوسره لرده مناقیان افندی ملتداشلرینك دوچار اولدقلى مظالم واعتسافاتی مصور بر مکتب شرقیسی ترتیب ایتدیکندن برخیلی سنه ساخته دوستلر وخفیهلر یوزندن خوف وهراسله امرار وقت ایتمشدر .

تقلیسده قالمق اوزره عقد ایدلمش اولان مقاوله مدتی کال موفقیتله ختام بولور وقومپانیه تکرار درسعاده عودت ایلر . یالکیز آدامیان تقلیسده قالیر . مناقیان قفقاسیه ارمیلرینك تیاترو پرورلکی دائما لسان تقدیراتله وعلی الخصوص قفقاسیه ده ارمی تیاتروسنك الك عزیمتور وفدا کار مؤسسلی اولان آمریکیان وچشکیان نام ذواتی حسیات متدارانه وشنا کارانه ايله یاد وتذکار ایلر .

مناق افندی تقلیسدن عودتنده وار توویان ايله برلشیر و عبد الحمید طرفندن سرای هایونه آلنیر واك قدملیسی اولمق اوزره قومپانیه نك مدیر لکنه تعیین اولنور . مناقیانك تیاترو جلیق صنعتنده کی (ماردیروس) لغی ایشه بوتاریخنده یعنی ۱۸۸۲ سنه سی تشرین اولك ۲۵ ندن ابتدا ایدر . مناقیان ایشه باشلار و بك اوغلنده تعلیمخانه اتصالنده یایلمش اولان (قروآسان) تیاتروسنده بنلیان ايله برلکده اوپره تلو ویرمكه ابتدار ایلر . مناق افندی از جمله (لبلیچی خور خور اغا) اویننده لبلیچی رولنده و (عارفك حیله سی) اویننده عارفك رولنده بك پارلاق موفقیتلر احرار ایتمشدر .

بر مدت صكره بواوپره قومپانیه سی مصره کیدر واوراده رغبت فوق العاده بولور بر درجه ده که خدیو حضر تلرینك تقدیرات مخصوصه سنه نائل اولور . علی الخصوص مناق افندی ، (ژیروفله ژیروفلا) اویننده بوله رونك ، (اورفه) اویننده پلوتونك و (مادام آنغو) ده پونپونه نك روللرنده تیاترو پرور اهلینك تقدیرات فوق العاده سنه وکندی شرفه ویریلن (فضلیت

و ارتوویان ایله تکرار برلشیر. فقط بوسره لرده درام قیلندن اولان پیه سلیک دوشکون برحاله ایدی زیرا فصولیه جیانک احداث ایتدیکی طلونات بک زیاه پارلامش و برطاقم عبدیلر میدانه کتیرمش والحاصل اهالی مسلمانک فوق العاده مظهر تقدیری اولمش ایدی .

۱۸۷۹ سنه سنده قفقاسیا ارمنیلری تیاترویہ کرمی و یرمکه باشلامشیر و محله موجد اولان قتورو آقتریسارله اکتفا ایتیموب مادموازل آستغیک و سیرانوش همشیره لری و آدامیانی درسعادتن دعوت ایتیشلر ایدی . ۱۸۸۰ سنه سی موسم صیفنده ققلیس تیاترو جمعیتی اعضاسندن آبقار اوھانسیان درسعادته کلیر و مادام هراچیا ایله قره قاشیان همشیره لرله برلکده مناقیان ققلیسه دعوت ایدر . بوسورتله ققلیسه محلی و استانبوللی او یونجیلردن مرکب قوتلی بر قومپانیہ تشکل ایتیش اولور . قفقاسیه نک تیاترو پرور ارمنی اھالیسی هرجه تله مشکلیسنده اولمغله برابر قومپانیہ نک روس آرتیستلریله رقابت ایتیمی آرزوسنده بولنورلر . مناقیان بو درجه مشکلیسنده اھالییی خوشنود ایتیمک ایچون صرف ایتدیکی مساحی و مزاحندن بک زباده یوروله رق خسته لیر و فرار ایتیمکی قورار . فی الحقیقه بر کون کیزلیجه پوتیہ کیدر . فقط ترندن اینر اینمز مأمورلردن بری کمال نزا کتله درحال ققلیسه عودت ایتیمکی اخطار ایدر . مناقیان اوکیجه بی ترصد آلتنده کچیردکن صکره ایرتیمی صباحی ققلیسه عودت ایدر. تیاترو مدیری پرنس آمادونی دن بشقه آرقداشلردن هیچ بری ایشدن خبردار اولماش ایدی . پرنس مناقیان عودتی کورنجه کندیسنه تقرب ایدر و تبسمله مناقیانہ معاشنه الیر روبله ضم اولندیغنی خبر ویرر. او کیجه مناقیان مخنه ده کوروندیکی صروده خلق شدید و مدید آلقشیلرله کندیسنی قبول ایدرلر . مناقیان او سنه ققلیسه کندی منفعتنه ویردیکی براویون ائناسنده کندیسنه مع قوردون غایت قیمتمدار بر آلتون ساعت ، برطاقم قول و کوکس دوکھلری ، کوشدن برسماور وچای طاقی ، بیوک برمبلغ اهدا وهدایای سائرہ ایله برابر برده منظومہ تقدیریہ تقدیم اولنور .

دور سلطان عبدالعزیزده کمال بک ورفقاسندن چوغی کدک پاشا تیاتروسنده تحت توقیفه آلنهرق نفی و تغریب ایدلشلر ایدی .

برسنه صکره و ارتوویان فصولیه جیانک سؤ معامله سنه صبر و تحمل ایدمه یه رک امتیاز قیدندن قورتلق ایچون سوفلورسنز او یون و یرمک اصولی تأسیس ایلر و قومیق حمدی افندی و سائرہ ایله مشترک اولهرق غلطه جهتده طلوعات نامیله لعیات اجرا سنه باشلار . برمدت صکره فصولیه جیان تکرار استانبولی ترک ایدر و زوجہ سی ، مادموازل ماری نوارت ، همشیره سی مادموازل دوریک (بالآخره مادام سنجا حقیان) و آدامیان ایله برلکده روسیه یه کیدر . ۱۸۷۶ سنه سنده یغیازار ملکیان و چوخه جیان بر اوپرته قومپانیہ سی تشکیل ایدرک (چین چیچکی) ، (لیلیچی خوخور آغا) و (عارفک حیلہ سی) نام اوپرته لری ترتیب و احضار ایدرلر . سنه مذکورہ نک رمضان شریفنده او یونلر و یرمک اوزره باب سرعسکری قارشوسنده مسافر خانہ عسکرینک اخیرنی بالاستیجار تیاترویہ تحویل ایدرلر و ویردکاری او یونلردن فوق العاده پارلاق موفقتلره مظهر اولورلر . و ارتوویان اوپرته قومپانیہ سنک موفقت عظیمه سندن تلاشه دوشهرک کندی دخی (بلالهن) اوپرته تیلہ بو قیل او یونلر و یرمکبار . فقط بوتشینی و ارتوویانک فلاکتی موجب اولور . (مادام آنغو) ، (اورفه) ، (بریقان) ، (ژیروفله - ژیروفلا) و سائر اوپرته لری وضع صحنه ایتدکجه کندی دخی تدریجاً محو اولمشدر .

ترکیه - روسیه محاربه سندن صکره روسلر ادرنیہ کلدکلری زمان بنلیان اوپرته ترک ترجمه لرنی و پارتیسیونلری سرقت ایدوب مناقیان افندیی دخی دعوتله مادموازل قره قاشیانلر ، مادموازل قوھاریک ، تریانچ و سائرہ رفاقتنده بولندیغنی حالده ادرنیہ کیدر . ذاتاً بولنردن اول مادموازل آستغیک و مادموازل سیرانوش همشیره لر ، مادموازل هراچیا ، سیساق و آندون رشدونی ادرنیہ کیتمشلر ایدی . و ارتوویانه کلنجه او بریده برقاق کشی ایله قالدیغنی حالده تکرار ایشنه دوام ایدیور ایدی . مناقیان ادرنندن عودتنده کدک پاشا تیاتروسنی ترک ایدوب دیرکلر آدرسنه چکلمش اولان

حاله بالاخره مخدومی عبدالحمیدك امر واراده مستبدانه سیله بالطه جیلر طرفندن یر ایله یکسان ایدلمشدر .

کمال بك ، احمد مدحت افندی ، ابوالضیا توفیق بك ، شا کر بك (صکره شا کر پاشا) ، برادری آگاه بك ، فهمی بك وسائر ادبای زمان ایشه کیریشورلر . (وطن سلسره) ، (اجل قضا) ، (زوالی چوجق) وسائر بیسار تألیف وترجه اولنور .

جنتمکان سلطان عزیز خان حضرتلری دورنده ایدی . صدراعظم علی پاشا ، سرای هایون اکا بر مأمورینی وسائر رجال دولت تیاترویہ کلمکه باشلارلر وایشک ترقیسی اسبابی استکماله صرف مساعی ایدرلر . وارتوویان صدر مشار الیه علی پاشا سایه سنده اون سنه ظرفنده وارتوویان قومپانییه سندن بشقه بر قومپانییه تشکل واجرای صنعت ایدمه چکی خصوصنده بر امتیاز مخصوص الدہ ایتمه موفق اولور . لکن امتیازنامه ده درام وقومدی ذکر اولنش اوپردن ایشه بحث اولنماش ایدی .

مناقیان قیصریه ده ایکن تیاترو و تیاترو جیلغک جانلاندیغی ایشیدوب معلمک مقاله نامه سنک مدتی ختام بولور بولماز حبس خانه فراریلری کبی استانبوله جان آتار . همان ایرتسی کونی اورته کویده بالیان آغوب بکک تحت حایه سنده متشکل ماغاکیان قومپانییه سنه داخل اولغه دعوت اولنور . مناق بو دعوته اجابت ایدر و آغوب بکک معاوتی سایه سنده پارلاق بر سه زون کچیریلور . ماغاکیان بو سه زونده قزانه جغنی قزانديغندن تکرار بك اوغانده کی دکانه چکیلور .

ماغاکیانك چکلمسندن صکره قالان آقتور و آقتیرسلر وارتوویان قومپانییه سنه داخل اولورلر و بوضورتله آقتورلردن فصولیه جیان زوج وزوجه ، احمدنجیب ، اسماعیل ، حمید ، نبلیان ، عجمیان ، لیجه چی ، قاره قین رشدونی ، طاووز نعلیان ، خاجیک باباسیان ، قامیق کوشجیان وسائر و آقتیرسلردن قره قاشیان همشیرلر ، چوخه جیان ، تره زا و آننیک همشیرلر ، مادموازل هرانوش ، مادموازل ویرژین و تقار بغدادلیان وسائرلر ، متشکل بیوک بر قومپانییه وجوده کلیر .

معرفتیه آرامیان جمعیتی تشکیل اولنش ایدی . بر معلم و بر معلمیه احتیاج وار ایدی . بر معلم ایله از واج ایدوب برابر کوتورمک شرطیه معلمک وظیفه سی مناقه تکلیف اولنور . بوتکلیف مناق افندییه پک آغر کلیر ایشه ده متوفی بطریق نرسس وارزابدیان طرفندن وقوع بولان تشویقات ونصایحله نهایت موافقت ایدر و ۱۸۶۶ سنه سنده ۲۷ یاشنده بولندیغی حالده اسکدارده معلم اولان مادموازل ایماسدوهی ایله ازدواج ایلر . اون بش کون صکره زوج وزوجه تعبیر دیکرله معلم ومعلمه قیصریه یه متوجهاً حرکت ایدرلر .

مناقیان ایکی سنه قدر قیصریه ارمنی مکتبلرنده کمال موفقیته یه ایفای وظیفه ایدر . مناق افندی سکیز آی قدرده یوزغاده بولنش واداره ، وارضا واقاع حصوصنده حائر اولدیغی اقتدار ومهارت فوق العاده سی سایه سنده محلی مکتبلرک ایرادلرینی بر متعلک پنجه اغتصابندن قورتارمغه موفق اولور . مکتبلری بویله جه اصلاح ایتدکن صکره تکرار قیصریه یه عودت ایدر .

مناقیان واقعا کندی سوکیل صحنه سندن اوزاقلاشمش ایدی ایشه ده فکر وقلبی دائماً اونده اولدیغندن استانبول غزته لرنده تیاترولر دائر مندرج حوادث آرامقدن بر آن خالی قالماز ایدی .

وارتوویان استانبوله صنعتیه دوام ایدیور ایدی . قره بت باباسیان افندی نامنده بر ذات وارتوویانه یالکیز ارمنیجه ایله اکتفا ایتیموب ترکیه اویونلر دخی ویرمکی توصیه ایدر . وارتوویان بوکا موافقت ایدوب ایلک دفعه اوله رق مومی الیه قره بت افندیك ترجمه ایتدیکی (چه زار بورجیا) بییه سی وضع صحنه ایدیلور . ترک عنصری تیاتروی سو مکه باشلار و پیدرپی دیکر بیسار ترجمه اولنور . بوکره آقتورلر ، از جمله احمدنجیب ، بیوک اسماعیل ، برادری حمید وسائر اویونجیلغه هوسی ایدرلر و بومسلکه داخل اولورلر . ارمنی آقتورلرک ترکیه صورت تلفظی اصلاح ایتک اوزره پک چوق صرف مساعی اولنور . نهایت کدک پاشا تیاتروسی استیجار اولنور . بو تیاترو جنتمکان لمطان مجید خان حضرتلرینک اراده سیله (سیرق) اولق اوزره انشا اولنش اولدیغی

ذهنده قورا . مناقیان ، ترپانچ ، صدخیان وقومپانیه قارشو بر توجه مخصوصده بولتان از میر نجانندن استپان آغا بر اقسام برمیخانهده ا کلمه مکده لر ایکن مصاحبه فصلسه عشق وعلاقه ین انتقال ایدر . مناقیان افندی بواننده کویا حیاتندن قطع امید ایتش کی برطاقم سوزلر صرف ایدر . ۱ درجه ده که یاننده کی آرقداشلی پک زیاده متأثر اولوب مناق افندی نی تسلیه به باشلار لر . مناق افندی بواننده جیننده صاقلامش اولدیفی توتون توزینی چیقاروب و اوکنده سی شراب قدخه طولدیروب « ارق الوداع . وستلرم الوداع ! مناقیان کنیدی ایچون اتخار ایتدیکی کیدیکز اوقیزه سویلیکیز ! » دیر و در حال شرابی ایچز آرقداشلی اللرندن طوتارلر . قورناز مناق کویا صاخیلانمش کی برطاقم جعلی حال و طورده بولنور . زواللی استپان آغا پرتلاش قارشو کی دکاندن بر کلسه یوغورد یتیشدیرر ، ترپانچ آغزینی آچار و صدخیان قاشیقله بوغازندن آشانی یوغورت طولدیرر . میخانه چی قورقوسندن « بوچوجنی چابوق دکامدن آلوب کوتوریکز » دیه حیقرمغه باشلار . نهایت بر آر بهیه قویوب اقامت ایتدیکی خانه یه نقل ایدر لر . او طه شینی اولان بنلیان دوچار خوف و دهشت اوله رق او یقوسندن اویانیر و ماجرای آ کلا یوب بر دو قنوره قوشار . استپان اغده مادموازل آغاونی نک اقامتگاهنه شتابان اولور . بنلیان دو قنوری واستپان آغاده مادموازلی یتیشدیرر لر .

فرانسز دو قنور معاینه دن صکره ایشی چاقار و مناق فولاغنه (Vous avez mangé du poison ou bien du poisson) سز زهر می یوقسه بالق می یدیکز ؟) دیه سؤال ایدر . مناق افندی دو قنوره کیمسه یه برشی سویله مه منسی رجا ایلر . دو قنور سویله بر رچته یازوب اجرتی آلدقن صکره مفارقت ایدر . مادموازل آغاونی ایسه بر نظر لاقیدانه عطف ایدوب ایشی آ کلامش اولدیفی ایما « بن سویله لرینی چوق کورمشم ! » دید کدن صکره عودت ایلر . مناق افندی سویله جه محجوب اولور . نهایت دیگر اویونخیلر دخی برر یولی بولوب استابوله عودت ایدر لر .

مناقیان و آرقداشلی اوقدر مضایقه لی کونلر کچیرمشلردر که بعضاً اقامت

ایتدکلری خانه صاحبه سنک طولابندن ا کلم آشیروب قارنلرینی طویورمشلردر ، لکن بو ضرورت کندیلرینی یأس و قنوره دوچار ایتمه مشدر ، چونکه قبلری عشق صنعتاه سوزان اولمقده و کندیلرینه قوت و جسارت ویرمکده ایدی . قومپانیه کاملاً در سعاده عودتنده شرق تیاتروسنک اوزمانکی مستأجری اولان سرابیون هکیمیان کندیلرینی اویون ویرمکه دعوت ایتدیکنندن ۱۸۶۳ سنه سنده مذکور تیاتروده بر سه زون کچیرلر . بو صره لرده اکشیان قومپانیان ایرلمش ، ترپانچ از میره کیدوب اوراده ازدواج ایتش ، چراچی برایشه کیرمش و فصولیه جیان مادموازل بازار ایله ازدواج ایدوب روسیه یه کیتمش ایدی . قومپانیان بالکز مناق ایله بنلیان قلمش ایدیکه آدامیان ، آغوب وارتوویان ، قره قاشیان همشیره لر ، مادموازل آغاونی چیلنکریان (شمعی مادام بنیه جیان) و دیقران سنجاچیان کندیلرینه التحاق ایتشلر ایدی . بو صره لرده باشلیجه هکیمیانک آئارندن اولان برایکی پیه سی اوینا یور ایدی . اهلای صانکه تیاترودن صوغومش اولدیفندن بوسه زونده شویله بویله امرار ایدنش ایدی . دیرکن شرق تیاتروسی قبانیر . کیت یعنی برون عنوان هجوبیسه یاد اولتان وجوقدن تیاترویشلرینه برونی صوقش بولتان موسیو ماناس (دکر منجنیک قیزی) و (پامه لا) نام ایکی وودویل ایله ایش کورمک ایستیوب تیاتروبی استیجار ایدر و (فرانسز تیاتروسی) نامنی ویرر .

ایرتسی قیش موسمی یعنی ۱۸۶۴ سنه سی فرانسز اوپره تلری اوینا نمغه باشلار . وارتوویان ایسه بنلیان و قره قاشیان همشیره لرله مشترکاً علی الخصوص یاز موسمنده اسکدارده باغلر باشنده کی عزیزیه تیاتروسنده اویونلر ویرمکده ایدیلر . مناق عدم موفقیتدن یأس و قنوره دوچار اولوب اوتنده بریده کافی السابق خصوصی درس لر ویرمکه باشلار . حال بوکه (مناقیان) لقبی (دستیجیان) ه تبدیل ایتش ایدی . چونکه اگر اویونخی بوزماسی اولدیفنک فرقه وارلمش اولسه ایدی شبهه سز کنیدیسنی قامچی ایله دفع ایدر لر ایدی . بویله جه آرده دن برسنه مرور ایدر .

قیصریه ده بر قیز مکتبی تأسیس مقصدیه قیصریه لی مانوقیان برادر لر

تیاتر ویه شتاب ایدرلر و وایونک ختامنده قافله قافله قارلرله خانه لرینه عودت ایدرلر .

۱۸۵۹ سنه سی تیاترو سه زونی ختام بولمش و موسم صیف حلول ایتمش ایدی . قومپانیه طاغلمامش ایدی . چونکه یاز موسمده او یونجیلر یاریم معاشله پرو الر یاغمه مجبور ایدیلر . تاریخی قیافتلر وده کورلر ایچون مصارف کلیه اختیار اولنور ایدی . مادموازل آروسیاق ، مناقیان ، اکشیان ، ماغاکیان و او هانس عجمیان مهارتلیله کندیلرینی سیرجیلره سودیرمشلر ایدی . نبلیان ، فصولییه جیان ، تریانچ ، چراچی ، لیجه چی ، میراث یدی یان ، مادموازل آغاونی ، مادموازل کمر وکیان ایسه او یلدیزلرک اطرافنده دور ایدن سیاره لر ایدیلر .

قومپانیه اکثریا و یقتور هوغونک آثاردن (آنجه لومالی پیه ری) و (لوکره سی بورجیا) یی ، شیلرک آثاردن (حیدودلر) یی ، بشکطاشلیانک ، سربایون هکیمیانک و ترزیانک آثارینی صحنه تماشا یه وضع ایدیور ایدی . مناقیان (لوکره سی بورجیا) پیه سنده جه نارونک و (آنجه لومالی پیه ری) ده رودولفک روللرینی نه درجه مهارتله ایضا ایتمکده بولمش اولدیغنی تخطر ایتدیکی صهرده حالا روخنده براهتزاز حس ایتمکده در .

۱۸۶۰ سنه سنده شرق ارمنی تیاتروسنک ایکنجی سه زوننک حلولنده دومینیان و مادم ماریام زاغیکیان قومپانیه یه داخل اولمشلر ایدی . سه زوننک صوکلرنده شایان تذکار حادثاتدن اوله رق مناق افندی شونی حکایه ایدر : « قومپانیه برکیجه (نل قوله سی) او یوننی ویره جک ایدی . او کونلرده ارمنی قتولیک جماعتی آره سنده (هاسونیست) و (آتی هاسونیست) مسئله سی ظهور ایتمش و بین الجماعت بو یوزدن تفرقه حاصل اولمش ایدی . دیگر طرفدن ارمنی قتولیک اولان شاعر بشکطاشلیانک « بز قرداشز » نامنده کی شرقیسی ده هر طرفده زبازرد اولمش و بناء علیه ارمنی وارمنی قتولیک جماعتلری آره سنده بر مقارنت حصوله کتیرمک ایچون تیاترو عالمده کورولن شوق و فعالیتدن استفاده اولتمق ایسته نلش ایدی . (نل قوله سی) او یوننک صوک پرده سنده

اکشیان بردن بره دیشاری یه فرلایه رق : « بن آج قارننه آ صلا چالشه نم . بو آدلر بزه اکمک پاره سی بیله ویرمورلر ! » دیه باغرمغه باشلار . بونک اوزرینه بعضیلر ایجابنه باقه جقلرینی وعد ایدوب آره یه کیرلر و او یون ختام بولور . فقط بو او یون ۱۸۶۰ سنه سی تیاترو موسمنک صوک او یوننی اولدیغندن ایرتسی کونی تیاترو قانیر . اکشیانک بطریق هاسون افندی دن اجرت آله ق قصداً بویله بر حادثه اهقاع ایتمش اولدیغنی روایت اولمش ایدی »

ذاتاً سه زون ختام بولمش و موسم شتا حلول ایتمش اولدیندن ماغاکیان قومپانیه دن آریلور و تکرار قوندیره جیلق صنعتیه باشلار . دیگرلری مناقیان ، اکشیان ، عجمیان ، فصولییه جیان ، تریانچ ، میراث یدی یان ، لیجه چی ، چراچی ، صدخیان ، مادموازل آروسیاق ، مادموازل آغاونی ، مادم با یزار و سائر ازمیره دعوت اولنورلر . شهر مذکورده ارمنی کنجیلری ذاتاً (واسبور اقان) نام ارمنی تیاتروسنده او یونلر ویرمکده ایدیلر . در سعادتن کیدن قومپانیه اول امرده رغبت عمومی و موفقیته مظهر اولور ایسه ده بالا آخره بر مسئله دن طولای رغبتدن دوشر .

بوصره لرده مناقیان افندینک سرگذشت حیاتنک بر لوحه مضحکسی تجلی ایدر . ازمیرده او یونلر ویرلیدیکی زمان سپون بزرجیان نامنده برسام شهر مادموازل آروسیاقه علاقه ایدر . مناق افندی دخی مزبوره مادموازلک همشیره سی اولان مادموازل آغاونی یه تعشق ایلر . مناق افندی مادموازل آروسیاقک رسام بزرجیانه بالمقابله کوستردیکی شدت محبتیه قسقا نیر و مادموازل آغاونی نک دخی کندیسنه قارشنی عین درجه اظهار محبت ایتسنی آرزو ایلهر . فقط مادموازل اصلاً قید ایتمز و مناق افندینک عشق و محبتیه متالیک بیله ویرمز . قومپانیه ذاتاً رغبتنی غائب ایتدیکندن طاغلمغه باشلار . او یونجیلردن قوه مالیهلری مساعد اولانلر در سعادته عودت ایچون راپوره راکب اولورلر . دیگرلری ایسه ازمیر سوقاقلرنده طولاشمغه مضطر قالیرلر .

مناقیان مادموازل آغاونی نک کنندی شدت عشق و محبتیه مقابله کوستره . جکندن قطع امید ایدوب نوعاً اخذ انتقام ایچون مزبوره یه براویون اوینامغنی

نعم الك مشهور ايتاليان اوپرا قومپانيه لری درسعادته دعوت ايدرايدى .
بوتياتروده (تراواتوره) ، (تراويانا) و (اون بالو اين ماسكرا) وسائر
كبي مشهور جهان اولان اوپرالر حنه تماشايه وضع اولنور ايدى . هر
سنه تياترو موسمنده بردفمه سلطان مجيد خان جضرتلرى قدوم شاهانه ليله
تياتروني لطفاً تشریف و اوپرا قومپانيه لری احيا بيورلر ايدى .

(آريستودم) اويونك اوينانديكى كيجه نك صباحيسى برنجى صنف
آقتورلر اسكى لوكنسبورغ غازينوسنده طوپلانوب حساب كورورلر ايدى .
حساب نتيجه سنده مناق افندى حصه سنده باقر پاره بش يوز غروش
يعنى برطوربه آقچه اصابت ايتمش ايدى . مناق بو طوربه يي قولتوغنه آلمش
اولديكى حلاله خاصكويه واصل اولور . بو قدر پاره يي كورونجه آرتق اويونچيلكي
دها زياده سومكه و بونك قدرينى ذهنده بيوتمكه باشلار . بر كيجه ده
بش يوز غروش ! نه كارلى صنعت ! بويه جه مناق افنديك كوزلرى
آچلمش ، آرتق تياترو جياق مسلك و صنعتنه سلوك ايتمكه قرار قطعى و يرمش
ايدى .

بوصره لرده آلتونيان برادرلر خاصه كويده نرسسيان مكنبنك آرقه
سوقاغنده خاصكوى كنجلرينه مخصوص اوله رق بر تياترو انشا ايدرلر .
آقتور ورژيسور اولق اوزره بك اوغلى قومپانيه سندن اكشيان ايله ماغاكيان
دعوت اولنورلر . ايلك اويون (ملعون عائله) نامنده بش پرده لك بر قومدى
ايدى . تياترو خنجاخنج طولش ايدى . كويك سر آمدانندن جانبك و كلنكلان
بكلىر حاضر بولنورلر ايدى . اويون هر وجهه بارلاق اولوب موفقيتيله ختام
بولور . فقط ايكنجى اويونى و يرمك ممكن اولماز . چونكه نعم اقامه دعوى
ايتمش ايدى . بر قاچ هفته تعطيلدن صكره كونك برنده حريق بالطه جيلرى
مأمورين حكومتك دلايتيله تياتروني تخریب ايدرلر .

آلتونيان برادرلر بوندن اصلا قتور كتير ميره ك وقعهدن ايكي سنه صكره
۱۸۵۹ سنه سنده دها زياده شوق و خواهشه ايشه كيريشورلر و بودفمه نعم
تياتروسنك اتصالنده شمديكى توفاديلان غازينوسنك بولنديكى محله مريم

قوليلر ، قريقرور بك خرده جيان ، آبراهام نارينيار ، قريقرور ورنكيان
وروين حسنينجيان ايله مشترك شرق تياتروسنى انشا و تأسيس ايدرلر .
خاصكويدين آقتور مناقيان ، فصوليه جيان و صدفيان ، بك اوغلندن اكشيان ،
ماغاكيان ، بنليان ، تريانچ ، چراچى وليجه چي ، و آقريس اوله رق
مادموازل بزر جيان و همشيره سى مادموازل آغلونى و بالاخره مادموازل
يبروس كروكيان دعوت اولنورلر . رژیسورلق وظيفه سنى ايتاليان موسيو
آستى ايفا ايدر .

ايلك ليات اولق اوزره (ايكي احباب چاوشلر) نام اوچ پرده لك
درام ايله (پونچينه لالا) نام بر پرده لك قومدى اوينانير . مناقيان افندى
اوزمان كنديلرينك محنه ده كى اطوارو حركانى بك چيركين و مناسبتر
اولديكى حكايه ايدوب ديوركه : « بر برمره مدهش نظرلر عطف ايدسيور ،
هيئتلى هيئتلى صدار چيقارييور ، عادت اولويور ايدك . سوز سويله ميور ، عادت
شرقى اوقيور و عجيب و غريب خطوله ر آتيور ايدك . » اختيار رژیسور موسيو
آستى بوخداني نابت آقتورلرى اصلاح ايتمك اوزره بك زياده نفس توكتمش
بك چوق مشكلاته دوچار اولمش ايسه ده نهايت انلك قوللرينى
باغلايه رق ، خطوله لرى دوزلتمك ايجون تباشيرله اشارتلر چيزه رق انلرى
آز چوق يوله كتير مكمه موفق اولمش ايدى . ارمنيجه ايسه ايتاليان ورژيسورك
قولاغنه بك خوش كمديكندن زواللى اختيار كله لرى بر آز نازكانه تلفظ
ايتلرينى رجا ايدر ايدى . بر دفعه ليجه چي بر رولى ايجنده « پارغونه نه
اينكرينكى زارغاو » يعنى « حدتدن كندى نندي اوردى » ديدكى صره ده
رژیسور قولاقلرينى طيقايوب « قوزاڭ قوويستو زينكى زانكى ؟ » يعنى
« بو زينكى زانكى نه اوله جق ؟ » ديه باغره رق سئوال ايلر .

ايشته بوصورته كونلر و آيلر مرور ايدر . آلتونيان برادرلر ، ترزيان
وطغليان پيدري پيه سىلر تاليف و ترجمه ايدرلر و قومپانيه كيتدكه رغبت
عموميه مظهر اولغه باشلار . بر حلاله كه هر بر اويونده درسعادتك جهات
مختلفه سندن ، قوم قبودن وصايتهدن فوج فوج ارباب تماشا بك اوغلنه

ايله متوفى بطريق نرسس وارزابديان افندينيك برادري اولان ميغردچ
رياضياته متعلق او درجه مشكل مسائلى حل ايدرلر ايدى كه بعضاً معلملى
بيله بو مسئلك حلنده اظهار عجز ايدرلر ايدى . هر ايكي سده رياضيات
مفتونى اولدقلرندن اللرند . آلت رياضيه بولندينى حالده دائماً خاصكوى جوارند . كي
طاغلىرى مساحه و تنگدن ماكنه لر اعمال ايدرلر ايدى .

بو صورته بش سنه مكته دوامدن صيكره مناق افدينيك حاملرندن
ايكي سى وقات ايدرلر . اوچنجيسى بر فلا كته دوچار اولور . حالو كه
مارديروس ذاتاً سفالتدن قوركلش ايدى . يورلق بيلمز سى وغيرتيله تحصيل
معلومات ايتك سايه سنده اوراق بر معاشله مكته معلم معاونه كننده بولنيور
وخصوصى درس لر ويريور ايدى .

نام بوصرلرده مكته لرده تياترو جيلق ايجون برهوس اويانمش ايدى . بعض
محلله مكته لرده چوچقلر مكته زينتلى مناسبيله اوفق مقياسده بر طاقم
لعيات ترتيب ايدرلر ايدى . بوخصوصده اورته كوى ارمنى قتوليك مكته
معلمين وطلبه سى شاعر بشكطاشليان ايله رفيقى معلملردن پيه آندونك
اداره سى آلتنده اوله رق ايلك نمونه نى كوستر مشر ايدى . از جمله بشكطاشليانك
قلمه آلمش اولدينى دراملر حنه تماشا يه وضع اولنيور ايدى . استبان اكشيانك
تحت اداره سننده اوله رق تياترو آماتورلرندن متشكل بو قومپانيه
بدروس ماغاكيان ، چماشيرجيان ، آقتريس اكشيانك بالديزى مادموازل
فانى وسائردهن مركب ايدى . او وقتك ادباى معروفه سنندن سراييون
هكيميان دخى لعيات يارديم ايدنيور ايدى .

جدا مجد حضرت شهر يارى جنتم كان سلطان مجيد خان حضرتلرينك حضور
هايونلرنده تركجه ايلك دفعه اوله رق (دون غره غورين) نام اوچ پرده لك
و (اودون قلنج) نام بر پرده لك قومديلى اويانمش اولان بو قومپانيه
نصليه رغبت عموميه مظهر اولماز .
عين زمانده قوزغنجق ارمنى مكته بنايان برادرلر ، سيساق وسائر
و خاصكويده كي نرسسيان مكته بنده مناقيان ، دلبندجيان برادرلر وسائر

اويونلر ويريورلر ايدى . قاره كين چاپراسد نرسسيان مكته بنده كي قومپانيه ده
رئيسرلك وظيفه سنى ايضا ايدنيور ايدى . بونلر تاريخى اويونلر ويريورلر
ايدى .
۱۸۵۷ سنه سنده بك اوغلنده كي آماتورلر ايتاليانجه دن مترجم (آريستودم)
نام درامى پرووا ايدنيورلر ايدى . بو اويونده بر قيز رولى وار ايدى .
فقط بو رولى اوينايه جق آقتريسى يوق ايدى . مناق افندى بورولى اوينامغه
دعوت اولنور . پرووالر بايلور . نهايت بك اوغلنده نعيم تياتروسنده
مناق افندى بالاده مذكور تاريخده بر تياترو قومپانيه سى اعضاسندن اوله رق
ايلك اويونى وررر وبو صورته آقترى صفيله تياترو جيلق صنعت ومسلكنه داخل
اولمش اولور .
مناق افندى (آريستودم) اويوننده كي آقتريس رولنده باشنده اوزون
بر پروقه طاقش ورومن فستان كنيشمش اولدينى حالده حاضر ايدى . پرده
آچيلور . صحنه چيقمق صره سى مناق افدينيك ايدى . آريستودم رولى
ايضا ايدن اكشيان صحنه ده بكليور ايدى . مناق افندى آريستودمك كوچوك
كرمه سى (كسيرا) رولنده « باباجم ! » ديه رك پدرينه طوغرى قوشه جق
ايدى . فقط مناق قوليسده لايتحرك بر حالده قالمش ايدى . اكشيان اشارت
ايدر ، ماغاكيان « ميدانه چيقسه ك ؟ » دير . فقط فائده ايتمز . مناق
قوليسده ساكت وصامت طورمش ايدى . بوندن ماغاكيان منفعل اوله رق
بر تكلمه اورور اورماز مناق افندى كنديسى صحنه ده بولور . و « باباجم ! »
ديه رك پدرينيك بويونه صاريلور .
ايشته بو دقيقه ده مناق افدينيك يوزنده كي پرده حجاب يرتيلورير واررق
هيچ بر شيذن چكينمز اولور . نعيم تياتروسى غلطه سراى قارشوسنده
شمديكي خريستانكى چارشوسنك محله ده ايدى . بوتياترونك صاحبي نعيم
نامنده شاملى خريستان بر عرب ايدى . بو آدم بر مدت بر امتياز مخصوصى
حائر ايدى . بر حالده كه دور سلطان مجيده درسعاده بشقه هيچ بر پرده
تياترو تاسيس ايديله مز ايدى .

مارديروس مٿاڦيان

مناق افندي ۱۸۳۹ سنه سنڌه تولدائيش وبلاط ڪليسا سنڌه وافتيز اولئمشدر. مومي اليهك حيات مستقيله سني تيار وجيلق صنعتنه وقف وجودايدجكي وبوصنعت اغورينه فدای نفس ايليه جكي وافتيز کوننده ڪشف ايدلمش کي شهيدمعناسنه ڪلن (مارديروس) تسميه قلمشدر.

فقير بر عائله اولان مناق افندينك ابويني بر آز صڪره خاصڪويه نقل مڪان ايدرلر. اوراده كوچوك مارديروس نرسسيان مڪتبته دوام ايتمكه باشلار وڌڪاوت فطريه سييله ابوينه بار اولماق لازم ڪلديڪني تفرس ايدوب اقشام وصلاح ترزي اولان پدرينه وڃانهده والدهسنه يارديم ايلر.

مارديروس ذڪا واستعداديله ابتدائي دن اعدادي صنفنه ڪچر وسعي وغيرتيهه بالجله معلمينك حسن توجهنه مظهر اولور. علي الخصوص مڪتب مديري ذڪي مارديروسك تحصيلده کي مساعي فوق العاده سني تقدير ايدوب حقنده بر توجه مخصوصده بولور. بر درجهده كه مدير مومي اليه ميلاد عيسي وپاسقاليه مناسبتيله هرسنه مارديروسه ايڪي قات البسه يار. حتي مارديروسك درس ڪتابلري وساڙ لوازم تحصيله سي واولكه طعامي بيله مڪتبندن تهيهه اولنور ايدى.

هريل باشي مناسبتيله مدير مڪتب طرفندن شا ڪردانه وشا ڪرداننده مديره بررشي هديه ايتمك معتاد اولديني حالده بيجاره مارديروسك فقر وضرورت حسبيله مديره تقديم ايدجك برشي بولنمور ايدى. حال بيله ايڪن مارديروس هديه آلمق اميديله ييل باشي ڪونلري ديكر شا ڪردانندن اول مديرك النى اويكه شتاب ايتديڪنندن مدير هنوز شا ڪردانك هيچ برندن برهديه آلمديغني ايماء مارديروسه: «اوغلم! دهاسفتم يوق. بر آز صڪره ڪل» ديرايدى. مارديروسك ابويني شدت فقر وضرورتندن فقير عائله لرك ثروتي تشكيل ايدن اولاددن يزار اوله رق هيچ اولمزسه هفتهده برقاي اوقه اڪم ڪتيرم صورتيله عائله سنه بر يارديمي طوقنسون اميدو امنيه سييله مارديروسى هنوز

اون اوچ ياشنده ايڪن مڪتبندن چيقارلر وقومشولرندن اولوب آيوانسرايدنه ڊڪرمنجيك ايدن مانوق آغانك يانسه چراقلغه ويرلر. مارديروس ايڪي آي چراقلقدن صڪره برڪون ياشنده ياغلي بر فس، صرتنده بر عجم ڪوملي اولديني واوستي باشي ڪير ايچنده بول. يعني حالده ڪليسا يه ڪيتمك ايستر. فقط پڙمرده قياقتندن ڪليسادن ايچري ڪيرمكه اوتانديني جهته ڪليسا حوليسنده طولاشمغه مجبور اولور. مڪتب مديري مارديروسى بو حالده ڪوردېڪنندن هان يانسه تقرب ايدوب: «زو ماريديك! بونه اوست باش؟ سن زرده چالشيورسك؟» ديه سؤال ايلر.

مارديروس حال سفالت اشتمالي او درجه مؤثر صورتده تصوير وڃاڪيه ايدر كه مدير ڪوزلري يشارديني حالده مارديروسك الندن طوتار وطوغر وچه ڪويك آغلري نردينه ڪوتوروب انلر خطاباً: «آغلر! بو چوجق پك مستعد بر چوجقدر. ايلورده بر شي اوله جغني ذڪا واستعدادي ڪوسترييور. ضرورت وسفالت يوزندن انواع مغدورت ومحروميتله ڪرفتار اولمشدر. بو چوجغني قورتاريڪنر!» دير.

بونك اوزرينه بو خير پرور ذوات درحال مارديروسك سفالتندن تخليصني درعهده ايدرلر. مارديروسك ابويني نردينه دعوت ايدوب انلر مدار تعيشلري ايچون بر مبالغ وعد ايتدڪن صڪره چوجغني ڪندي تحت حمايه لرينه آليرلر. اول امرده حمامه ڪوندر وب يڪي البسه لر ڪيند برلر ومڪتبته دوام ايتديرلر. ايشته بو صورتله مارديروس او ڪونندن اعتباراً ڪويك معتبرانندن هوويان برادرلرڪ وسائرهنك محيبي اولور. مناق افندي بو ڪونه قدر ڪندي حامى وولى نعمتلرني دائماً حسيات مندارانه ايله ياد ايدر. ذاتاً چالشقان اولان ماريوس او تاريخندن اعتباراً ده زياته شوق وغيرتله درس لرينه چالشور. هپ درس لرنده ايلرده اولديني حالده از جمله رياضياتده برنجيلكي احرازائيش ايدى. اعدادينك برنجي صنفنده مارديروس

ترجمہ حال

صنعتکار شہیر ماردیروس مناقیان

افندی مومی الہک تیاترو جلیق مسلاک وصنعتہ دخولنک اللہی سنہ دوریہ سی شرفہ اجرا قلنان ژوبیلہ شلکی مناسبتیلہ

تاریخ تولدی ۱۸۲۹

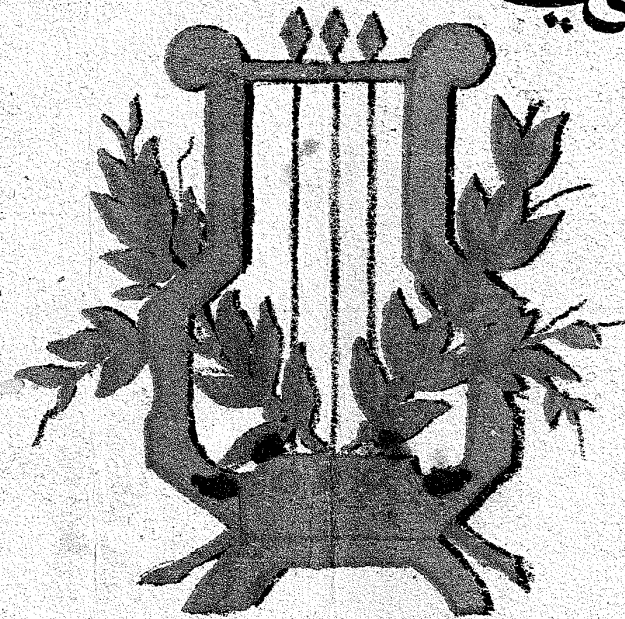
اجرای صنعت ایتمکہ باشلادیفی تاریخ

۱۸۵۸



باب عالی جاده سندہ — آرشاق غارویان معطیہ می

مُنَاقِيَاتُ أَفْسَانِيَّاتِ



الْبَحْثُ فِي

رَوَايَاتِ

يَاكُوبُ

س ١٣٢٨